

KANDIDATUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2005: 3

Musik och indexering i folkbiblioteken

En analys av ämnesord och indexering i folkbibliotekens onlinekataloger

ÅSA NORLUND

HÖGSKOLAN I BORÅS

© Åsa Norlund

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Musik och indexering i folkbiblioteken

Engelsk titel: Music and indexing in public libraries

Författare: Åsa Norlund

Kollegium: 2

Färdigställt: 2005

Handledare: Jan Buse

Abstract: This paper follows an analytical and critical line of reasoning concerning indexing and retrieval of music in Swedish public libraries. The focus of the discussion is based on the terms included in the subject heading list of the Swedish Classification System. The empirical study is performed in the context of online catalogues in the public libraries of Örebro and Gävle. The theoretical background relies on the indexing theory of Professor Frederick W. Lancaster. An issue being discussed is in what extent the subject headings represent the music recordings in a pertinent way. One of the conclusions are that due to the lack of practicing the principle of specificity there are terms that have not been used in indexing. As a result of this and other problems I believe that the controlled vocabulary is in need of an update, which according to my opinion should include adding new terms as well as term deletion.

Nyckelord: Folkbibliotek, Indexering, Musik, Musikinspelningar, Onlinekataloger, Ämnesord

INNEHÅLL

1. INLEDNING.....	3
1.1 BAKGRUND.....	4
1.2 PROBLEMFÖRMULERING.....	4
1.3 SYFTE	5
1.4 FRÅGESTÄLLNINGAR.....	6
1.5 METOD OCH AVGRÄNSNINGAR.....	6
1.6 MATERIALTILLGÅNG.....	7
2. TEORETISK RAM	9
2.1 INDEXERING I TEORIN.....	9
2.1.1 <i>Uttömmande eller selektiv indexering</i>	9
2.1.2 <i>Specificitetsprincipen</i>	10
2.1.3 <i>Recall och precision</i>	10
2.1.4 <i>Post- och prekoordinering av termer</i>	10
2.2 MUSIK.....	11
2.3 MUSIK OCH INDEXERING	11
3. INDEXERING I FOLKBIBLIOTEKENS KATALOGER.....	13
3.1 SÖKMILJÖ.....	13
4. ANALYS AV ÄMNESORD OCH INDEXERING.....	15
4.1 SPECIFICITETSPRINCIPEN?.....	15
4.1.1 <i>Rock</i>	16
4.1.2 <i>Blues, Funk, Hip-hop, Rap och Soul</i>	18
4.1.3 <i>Samlingar</i>	20
4.2 POSTKOORDINERADE TERMER.....	20
4.3 UTTÖMMANDE INDEXERING?.....	22
4.4 RUTINER OCH PRAXIS.....	24
4.4.1 <i>Inkonsekvens</i>	24
4.4.2 <i>Synonymer</i>	24
4.4.3 <i>Termer som inte används</i>	25
4.5 TILLGÅNGLIGHET OCH KLASSISK MUSIK.....	26
5. ALTERNATIVA SYSTEM OCH TERMER	29
5.1 LIBRIS ÄMNESRÄD.....	29
5.2 BIBLIOTEK.DK.....	29
5.3 ALL MUSIC GUIDE.....	30
5.4 NYA FUNKTIONSTERMER.....	31
5.5 NYA FORMTERMER.....	32
6. SLUTDISKUSSION	32
7. SAMMANFATTNING	35
REFERENSER.....	37
BILAGA.....	40

1. Inledning

Idag kan man låna cd-skivor på de flesta folkbibliotek, vilket jag betraktar som en stor tillgång. Detta möjliggör för de som inte haft möjlighet att köpa skivorna att ta del av musiken. Den som vill vidga sina musikaliska vyer kan helt gratis låna hem skivor som man kanske aldrig skulle ha upptäckt annars. Fördelarna är många. För att så många användare som möjligt ska kunna nyttja musiksamlingarna är det viktigt att göra dem lättillgängliga för den breda målgrupp som folkbiblioteken riktar sig till. I detta sammanhang spelar onlinekatalogerna en viktig roll då de är länken mellan användare och biblioteksbestånd. Det är trots allt via katalogerna som användaren får insyn i hela samlingar och inte endast de objekt som för tillfället finns uppställda på bibliotekshyllorna.

I de fall användaren inte känner till artist, orkester, låtnamn eller andra deskriptiva data, eller till exempel vill se vad biblioteket har i särskilda musikgenrer, är ämnesorden ett viktigt verktyg för att komma åt skivorna. Det är således indexeringen av folkbibliotekens musikinspelningar som står i fokus för min uppsats.

Min förförståelse för ämnet grundar sig på ett stort intresse för att lyssna på musik, samt arbete som biblioteksassistent där hantering av musikinspelningar förekommit. Ämnessökningar i onlinekataloger har dock inte ingått i mitt arbete.

Att indexering av musikinspelningar kan vara förknippat med problem har jag uppmärksammat då en kollega vikarierade på ett sjukhusbibliotek och fick en begäran om att snabbt skaffa fram ”lugn klassisk musik” till en patient, som behövde denna musik i terapeutiskt syfte. Detta, skulle det visa sig, blev ingen lätt uppgift då hon inte kände till klassisk musik särskilt väl och att det heller inte fanns möjlighet att söka på dessa termer som ämnesord. Hur historien slutade vet jag inte, men mitt intresse för musikindexering hade nu väckts på allvar.

1.1 Bakgrund

Musiksamlingarna på svenska folkbibliotek har blivit stora på sina håll och fortsätter att öka i antal och omfång. Enligt Statistiska centralbyrån (SCB) har nyförvärven av musikinspelningar på folkbiblioteken de tre senaste åren uppgått till 71 842 -78 561/år. Sveriges folkbibliotek hade 2003 sammanlagt ett bestånd av 702 998 musikinspelningar.(SCB 2003)

År 2003 var antalet utlån av musikinspelningar 3 852 232. Siffran kan jämföras med antalet utlån av skönlitteratur för vuxna som var 17 478 485 samma år. Statistiken är möjligen något missvisande, eftersom utlåningen av musikinspelningar är belagd med vissa restriktioner. Dessa utlån är till exempel begränsade till max tre skivor/låntagare på vissa ställen och öppettiderna för musikbibliotek är ibland begränsade. Medan utlåningen av skönlitteratur har minskat med ca 2.1 miljoner från 2000 till 2003, har utlåningen av musikinspelningar ökat med ca 0.5 miljon under samma period. (SCB 2003) Detta tyder på att musik utgör en viktig del av biblioteksbeståndet och man kan anta att en del av lånen gått via bibliotekens onlinekataloger.

1.2 Problemformulering

Trots den snabba tillväxten av folkbibliotekens musiksamlingar har ämnesorden, som är en viktig del av systemet som gör dessa tillgängliga, inte förändrats sedan revideringen av *Klassifikationssystem för svenska bibliotek* (SAB-systemet) 1997. Är detta rimligt? Frederick W. Lancaster, professor emeritus vid University of Illinois Graduate School of Library and Information Science, har en tes beträffande utökning av vokabulären som jag utgår ifrån i denna uppsats:

It is obvious that, as databases increases in size, the number of items appearing under any particular term will also tend to increase. Therefore, it becomes necessary to index using more terms (and also to make them increasingly specific) so that the indexing is more discriminating to allow searches in which an adequate level of recall can be achieved at a tolerable level of precision. (1998, s.25)

Kontentan av citatet är att ju större databaser desto fler indexeringstermer behövs, i ökande grad av specificitet. Detta för att motverka att sökningarna genererar ett orimligt högt antal träffar som inte har någon relevans för användaren.

Lancaster menar att USA:s folkbibliotek inte har efterlevt denna princip. Katalogerna indexeras, enligt honom, med alltför få och generella termer, och återvinningen blir i de enorma databaserna därför ineffektiv, eller till och med värdelös. (1998, s 25)

Denna problematik har jag satt in i ett svenskt folkbiblioteksperspektiv i anknytning till de växande musiksamlingarna som SCB:s statistik pekar på. Jag har även valt att titta på andra aspekter av nuvarande återvinningssystem (IR-system), såsom indexeringens uttömmandegrad och sökmiljö som jag anser är nära förknippade med indexering.

Idag finns inga krav på litteraturkunskap i biblioteks- och informationsvetenskaplig examen och ännu mindre kunskap om musik. Alla är inte intresserade av musik, och vissa endast av en särskild genre. Sällan är en person expert på alla musikområden och därför anser jag att det behövs bra IR-system till stöd för både bibliotekarier och användare. Skulle musiksamlingarna kunna utnyttjas i ännu större omfattning om IR-systemet utvecklades?

1.3 Syfte

Syftet med uppsatsen är att föra ett kritiskt och analytiskt resonemang kring ämnesorden och rutinerna för tilldelningen av dessa i anknytning till återvinning av musikinspelningar i folkbibliotekens onlinekataloger. En röd tråd i resonemanget är frågan om dessa kan sägas utgöra en god service till den breda målgrupp som folkbiblioteken vänder sig till. Var gränsen går för en god respektive dålig service i någon exakt mening kan jag dock inte avgöra i denna uppsats. För att ge ett uttömmande svar på den frågan skulle bland annat en användarundersökning krävas. Däremot vill jag belysa vad som kan upplevas som problem med dagens system och som ett sekundärt och utomvetenskapligt syfte vill jag lyfta fram möjliga lösningar på dessa. Resonemanget kommer av utrymmesskäl att bli av övergripande karaktär och jag gör inte anspråk på en fullständig genomgång av systemet. Syftet med ämnesvalet av uppsatsen är att uppmärksamma problematiken med att indexera musik eftersom musik länge har varit ett eftersatt media i detta sammanhang.

1.4 Frågeställningar

I min uppsats har jag valt att fokusera på följande frågor:

- Om nuvarande system uppvisar brister, hur ser de i så fall ut?
- Hur väl representerar ämnesorden musikinspelningarna?
- Behövs uppdatering av vokabulären, i så fall i vilken utsträckning?

1.5 Metod och avgränsningar

För att få svar på frågeställningarna har jag gjort en litteraturstudie med F.W. Lancasters indexeringsteori som teoretisk grund. För att komma åt problematik som berör indexering av musik har jag använt artiklar, uppsatser och information från relevanta webbplatser. Uppsatsens huvuddel utgörs av en empirisk undersökning av hur termerna från SAB-systemets ämnesord från avdelning Y (musikinspelningar) används i folkbibliotekens onlinekataloger. Analysen av ämnesord och indexering har genomförts i ett urval av två kataloger, men jag har även gjort några nedslag i andra. De onlinekataloger jag valt att utgå ifrån tillhör Gävle musikbibliotek (som är en filial till Stadsbiblioteket i Gävle) och Örebro stadsbibliotek. Anledningen till att jag valt just dessa två är att jag anser att de representerar genomsnittskatalogen i Sverige. Gävles musiksamlingar uppgår till ca. 16 700 och Örebros till ca. 5 800 [2005-01-04] vilket jämfört med övriga landet kan anses vara medelstora samlingar. Svenska folkbibliotek hade år 2003, enligt SCB, alltifrån 0 till 47 182 musikinspelningar. Utifrån dessa siffror anser jag att kriteriet för en medelstor musiksamling ligger någonstans mellan 5 000 och 20 000 musikinspelningar. Andra kataloger nämner jag i syfte att illustrera skillnader som finns systemen emellan och att eventuellt sammanställa de positiva egenskaperna i dessa kataloger. Folkbibliotekens satsningar på musikinspelningar skiljer sig mycket åt mellan kommunerna. Det största beståndet finns enligt 2003 års statistik i Stockholms kommun med 47 182 musikinspelningar.(SCB 2003)

Ett problem med indexering är att den är en subjektiv handling och jag är medveten om att min empiriska studie av indexeringstermer likaså präglas av mina förkunskaper och erfarenheter som grundar sig i mitt stora intresse för musik. För att om möjligt komma runt problemet har jag därför i största möjliga mån försökt att problematisera termernas funktion och inte bedömt dem som rätt eller fel. För att underlätta för läsaren har jag bifogat en bilaga med en ordlista över de musikgenrer som jag anser kan vara svåra att relatera till för läsare utan större förkunskaper i ämnet.

Jag har valt att fokusera min studie på folkbibliotek och har därmed valt bort de stora musikinstitutionerna som Statens ljud- och bildarkiv och Sveriges Radios grammofonarkiv samt de kommersiella musikaffärerna. Folkbiblioteken intresserar mig för att de når ut till allmänheten, det vill säga en stor grupp olika människor och fyller en viktig funktion då de är avgiftsfria. Musikhögskolornas bibliotek har en relativt smal användargrupp som är specialiserade i ämnet och utgör därför ett annat utgångsläge för indexeringen.

Studien behandlar endast indexering av musikinspelningar och inte musikalier eller texter om musik, dock berörs de i stor utsträckning av samma problematik. I begreppet

musikinspelningar ingår musik som är inspelad på CD, DVD, LP, kassett, video och ljudfiler. Cd-skivorna är dock överlägset mest representerade i katalogerna och för enkelhetens skull kommer jag att referera till inspelningarna som cd-skivor alternativt musikinspelningar.

Jag har undersökt resultatet av manuell indexering och berör därför inte direkt automatisk indexering. Om det är automatisk indexering eller inte som Bibliotekstjänst (BTJ) bedriver är en definitionsfråga eftersom klassifikationskoderna som klassificeraren tilldelar medierna är sammanlänkade med vissa förutbestämda termer. Jag har valt att tolka deras arbete som manuellt eftersom klassifikationskoderna utses manuellt och de ämnesord som genereras i samband med detta har utsetts manuellt. Långtifrån all katalogisering och indexering till folkbiblioteken utförs dock av BTJ.

1.6 Materialtillgång

Under insamlingen av material har jag sökt i flera ämnesdatabaser och bibliotekskataloger samt tittat på för ämnet relevanta dokumentens referenslistor och frågat runt bland ämneskunniga bibliotekarier på olika bibliotek och lärare på Högskolan i Borås. Slutligen har jag konstaterat att det finns oerhört lite dokumenterat om musikindexering. Indexeringsteoretiker som Lancaster och Ross Harvey har inte mer än nämnt problematiken. Desto mer skrivs det om den pågående forskningen i återvinning av musik i musikdatabaser i ”fulltext”. Det vill säga man återvinner ljudfilerna direkt istället för bibliografiska poster, som i bibliotekens onlinekataloger. Detta är en så kallad content-based retrieval, eller innehållsbaserad återvinning, och praktiseras även inom bildåtervinning. Content-based innebär att man utgår från den faktiska verkligheten, det musikaliska innehållet. Det finns olika metoder att bygga upp IR-systemen i content-based retrieval som framförallt bygger på datavetenskapliga framsteg. Även metoderna för återvinning skiljer sig åt. Användaren kan, beroende på vilket system som används, sjunga, spela eller återge den musikaliska notationen för att efterlikna musiken som ska återvinnas. International symposium for music information retrieval (ISMIR), är en årlig internationell konferens som hålls i ämnet sedan 2000 (ISMIR 2005). Denna typ av återvinning berör inte manuell indexering av ämnesord och hamnar därmed utanför ämnet för min uppsats, men skulle mycket väl kunna vara ett intressant uppslag för en annan uppsats.

I Danmark har Dansk Biblioteks Center as (DBC), som är den danska motsvarigheten till BTJ, givit ut *Indeksering af musik* (1998), som består av regler och vägledning för indexering av musikinspelningar och noter på DBC. I stor utsträckning grundar sig reglerna på allmän indexeringsteori och ibland benämns det som ska indexeras också som dokument med ämnen. Vägledningen är relativt kortfattad och är anpassad till de danska förhållandena på DBC, med bland annat ett annat klassifikationssystem som utgångspunkt. Trots detta har den varit intressant att läsa eftersom den riktas till musik mer markant i flertalet avsnitt och kan vara inspirerande även för indexerare utanför DBC. Jag har tagit del av onlineversionen eftersom jag inte fått tag på boken i papperstryck. Fortsättningsvis omnämner jag denna bok som DBC:s handledning.

Tre tidigare magisteruppsatser har berört problematiken med att organisera musik. Charlotte Strandberg och Elin Thomé har i sin uppsats *Tesaurus över populärmusik*

(1997) framställt en musiktesaurus för genrerna inom populärmusikbegreppet. De anser att det saknas en bra och specificerad genreindelning både i SAB-systemet och i andra bibliografiska sammanhang. Termerna har de samlat in från tidskriften *Pop*. Musiktesaurusen framställdes i syfte att återvinna artiklar om populärmusik.

Karin Axelsson har i sin uppsats *Att beskriva musik* (2001) gjort en empirisk studie som baserats på intervjuer av katalogisatörer från Artisten i Göteborg, Kungliga musikhögskolans bibliotek i Stockholm, Statens musikbibliotek, Statens ljud och bildarkiv och Sveriges radios grammofonarkiv. Studien klargör hur institutionerna förhåller sig till SAB-systemet och de svenska katalogiseringsreglerna (KRS) och att det finns ett uttalat missnöje med dessa i ett flertal aspekter. Institutionerna har valt olika sätt att kringgå problemen som är förknippade med systemet men efterlyser samtidigt utveckling och möjligheter att kunna utrusta katalogposten med mer information än vad som tillåts i nuläget. Till exempel att kunna katalogisera enskilda spår på skivorna.

Hans Bally och Astrid Evasdotter har skrivit uppsatsen *Organisation av pop- och rockmusiksamlingar i Sverige: en värderingsfråga?* (2003) De uppmärksammar populärmusikens åsidosatta position i SAB-systemet jämfört med den klassiska musiken. Pop- och rockmusiken har tilldelats få och breda klassifikationskoder som gör det svårt att söka på specifika genrer. Klassisk musik däremot har ett stort antal specifika koder. Intervjuer har legat till grund för deras empiriska studie med informanter från Statens ljud och bildarkiv, Sveriges radios grammofonarkiv, Skivhugget i Göteborg, Göteborgs stadsbibliotek, Läsesalongen i Kulturhuset i Stockholm och Artisten i Göteborg. Deras slutsats är att kulturella värderingar i hög grad styr hur man organiserar musik, i synnerhet på biblioteken.

Elaine Svenonius (1994) har i en artikel diskuterat problemet med att ämnesindexera musikaliska och visuella språk. Hon ifrågasätter att man överhuvudtaget kan använda ord för att beskriva ett ordlöst mediums ämnesinnehåll (aboutness). Syftet med att ämnesindexera är att peka på var objekt i ett särskilt ämne kan återfinnas. Svenonius menar därmed att ämnesindexering är avpassat för språk med dokumentära funktioner. Ämnesindexering kräver en terminologi och i brist på sådan får musik istället representeras av andra attribut som genre, form och instrumenttermer menar hon.

Jane A. Myers (1995) belyser i sin artikel en rad problem som förknippas med indexering och katalogisering av musik. Ett grundläggande problem hon tar upp är att musik oftast skapas i syfte att underhålla eller inspirera, till skillnad från textdokument som skapas för att förmedla information. Detta medför olika förutsättningar för indexeringen av de olika mediernas ämnesinnehåll. Oavsett detta kräver användarna ämnesord i någon form. För att på bästa sätt tillgängliggöra musiken måste man därför ha god kännedom om de tilltänkta användarna menar hon. Andra faktorer som Myers anser viktiga för återvinning av musik är en bra musiktesaurus, uniforma titlar och ämneskunniga indexerare.

För att få information om musikindexering i svenska förhållanden har jag haft kontakt med intresseorganisationerna Svenska musikbiblioteksförningen (SMBF) och Musikgruppen. Svenska musikbiblioteksförningen arbetar bland annat för musikmaterialets tillgänglighet och driver frågor för utbildning och vidareutbildning av

musikbibliotekarier. SMBF består av representanter från Statens musikbibliotek, Kungliga biblioteket, högskolebibliotek, folkbibliotek och BTJ. Den 10 november 2003 höll SMBF en temadag om skivor och skivkatalogisering på folkbibliotek. Rapporten från mötet finns tillgänglig på deras hemsida och har varit intressant för mig att ta del av. (SMBF 2004)

Musikgruppen är en avdelning i Svensk Biblioteksförnings kommitté för katalogisering och klassifikation. Gruppen bildades i början av 90-talet i syfte att utforma speciella musikämnesord. Musikgruppen utgörs av representanter från Solna stadsbibliotek, BTJ, Statens ljud- och bildarkiv, Sveriges Radios musikbibliotek och grammofonarkiv och Statens musikbibliotek. Deras arbete resulterade i ca.1500 musikämnesord som nu finns tillgängliga på Solna stadsbiblioteks hemsida. Ämnesorden ska så småningom integreras med Svenska ämnesord.

2. Teoretisk ram

2.1 Indexering i teorin

Charles A. Cutters regler för bibliotekskataloger kom ut 1876. Ett viktigt ändamål med en katalog var enligt Cutter att möjliggöra ämnessökningar. Mer än 100 år senare konstaterar Ross Harvey att ämnessökningar är en av de mest använda funktionerna i dagens digitaliserade bibliotekskataloger.(Harvey 1999, s. 8-10)

Huvudsyftet med indexering är att skapa representationer av publicerade objekt i en form som passar för inkludering i någon typ av databas (Lancaster 1998, s. 1). Ämnesindexering innebär att skapa representationer av dokumentens ämnesinnehåll och utförs enligt Lancaster i två steg som han kallar ”Conceptual analysis” och ”Translation” (1998, s.8). Med det menar han att man först gör en ämnesanalys av dokumentets innehåll med en målgrupp i åtanke och att man därefter omvandlar resultatet av analysen till indexeringstermer med hjälp av ett valt indexeringsspråk. För att få fram de termer som ska representera dokumentets ämne kan man endera ta termer ur dokumentet eller tilldela termer från en annan källa, som vanligen är någon form av kontrollerad vokabulär. Om man väljer en kontrollerad vokabulär är det viktigt att undersöka om den är tillräckligt specifik för att kunna uttrycka resultatet av ämnesanalysen till önskad nivå.

I indexeringsprocessen finns många fallgropar, som exempelvis felbedömningar vid ämnesanalysen eller valet av termer. Bra indexering kännetecknas dock av att man i sökningen i en databas återvinner de objekt som önskas och förhindrar att icke önskade objekt återvinns (Lancaster 1998, s. 77). Lancaster betonar också att man bör akta sig för att tala om att rätt eller fel indexeringstermer har tilldelats ett dokument. För att kunna hävda att det finns korrekta termer måste man ha förkunskap om alla de sökfrågor som kommer att ställas till databasen. (1998, s.80)

2.1.1 Uttömmande eller selektiv indexering

De flesta indexerare har en indexeringspolicy att rätta sig efter. Den styr bland annat antalet termer som får indexeras, vilka delar av ett dokument som ska indexeras och huruvida alla ämnen som behandlas i dokumentet ska täckas in eller endast de mest centrala. Med uttömmande indexering menas att fler termer används så att alla aspekter av dokumentet täcks, medan selektiv indexering medför att innehållet generaliseras i ett fåtal termer. (Lancaster 1998, s. 6-8) Exempelvis hade filmen "Geronimo" indexerats i en katalog med termerna "Geronimo" och "Apache indianer", vilket exemplifierar en selektiv indexering. Samma film indexerades i en filmdatabas med 17 termer, vilket förmodligen täckte in stora delar av filmens innehåll och får räknas som uttömmande indexering. (Lancaster 1998, s 196) Ju fler termer som tilldelas desto större blir möjligheterna att återvinna dokumentet (Lancaster 1998, s 6-8).

2.1.2 Specificitetsprincipen

Enligt Lancaster är specificitetsprincipen den viktigaste att ta hänsyn till i indexeringsprocessen. Med det menar han att indexeringstermerna bör vara så specifika som dokumentets ämne tillåter. Och att det oftast är bättre att använda flera specifika termer än en generell term. Till exempel ett dokument som behandlar citroner, limefrukt och grapefrukt bör indexeras under varje frukt separat istället för att använda den mer generella termen citrusfrukter eller frukt. Detta för att man ska kunna skilja på generella och specifika dokument. Ibland innehåller inte kontrollerade vokabulärer den mest specifika termen som dokumentets ämnesinnehåll kräver. Det vill säga vokabulären tillåter inte att resultatet av ämnesanalysen uttrycks till önskad nivå. I sådana situationer hänvisas indexeraren till att använda vokabulärens mest specifika term. Lancaster menar att indexeraren i sådana fall bör meddela de ansvariga för vokabulären så att nya termer inom berört ämnesområde kan tas fram och på så vis hålla vokabulären uppdaterad. (1998, s. 28-30)

2.1.3 Recall och precision

Den viktigaste uppgiften ett IR-system har är att återvinna så många relevanta dokument som möjligt och så få oanvändbara som möjligt. För att mäta systemets effektivitet använder man sig av två centrala begrepp: precision och recall. Med precision menas relationen mellan antalet relevanta dokument som återvunnits och antalet återvunna dokument totalt. Recall, eller återvinningsgrad, talar om hur många relevanta dokument man återvunnit i förhållande till antalet relevanta dokument i hela databasen. Det viktiga och kanske det svåraste när man bygger upp indexeringssystemet är att hitta en balans mellan dessa två begrepp, eftersom hög recall oftast ger en lägre precision och vice versa. (Benito 2001, s. 245-247)

2.1.4 Post- och prekoordinering av termer

Postkoordinering innebär att man använder ett antal indexeringstermer vid sökningar i det indexerade materialet, eller att man kombinerar termerna till en "sökprofil". Prekoordinering innebär att termerna i ett register på förhand är ordnade i ordkombinationer – vanligtvis upp till fyra termer som täcker innehållet i dokumentet som hänvisas. (Benito 2001, s. 295)

2.2 Musik

Musikvetenskapen i sig innefattar flera delområden som exempelvis; akustik, instrumentforskning, musikpsykologi, musikantropologi, musiksociologi, musiketnologi, och musikhistoria. Musikprofessor Ingmar Bengtsson har ställt frågan ”vad är musik” och konstaterar att människor under tusentals år givit olika svar på den. Han återger synpunkter som att musik är det samma som organiserat ljud, eller att tonsättaren har rätt att bedöma vad som är musik och inte åhöraren. En annan åsikt är att om man sätter upp kriterier för vad som är musik så finns det alltid någon musikidé i någon del av världen som inte passar in i dessa (1973, s.2). Det finns många aspekter och åsikter som spelar in i definitionsfrågan. Men eftersom jag inte har för avsikt att röra mig i dessa musikaliska gränsland, utan kommer att behandla vad vi generellt benämner och accepterar som musik, känns inte definitionsproblemet nödvändigt att reda ut här. Min uppsats fokuserar på musikinspelningar som finns på biblioteken och jag låter katalogisatörens omdöme för vad som klassats som musik gälla.

2.3 Musik och indexering

”Musik är något annat än ord, och det är inte lätt att verbalisera om musik.” ” (Bengtsson 1973, s.3)

”Music is of all the media the most abstract ...” (Croghan 1972, s.87)

Dessa citat sammanfattar mycket av den problematik som musikindexeringen är förknippad med. Det faktum att musik är en abstrakt kulturform gör att den skiljer sig från dokumentära och informationsbärande dokument och bör behandlas utefter dess egna förutsättningar. Indexering handlar om att sätta ord på dokumentets ämnesinnehåll. Men kan man säga att musik handlar om något? Behandlar musik ämnen som låter sig indexeras? Myers menar att inom den klassiska musiken anses musikaliska teman jämbördigt med ämnen och är därför användbara som ämnesord (1995, s. 270). Svenonius anser däremot att detta resonemang är att töja på gränserna för vad ämnesindexering innebär (1994, s. 604). Lancaster beskriver ett angripningssätt som jag ansluter mig till:

In practical application, of course, what we are discussing is really a relationship between a work and index terms assigned to represent that work. When we assign an index term to a book or a journal article we imply, in almost all cases, that the work conveys some information on the topic represented by that term. In the case of an imaginative work, on the other hand, an index term may be assigned to it by other reasons ... (1998, s.194)

Han menar att man ska se indexeringen ur ett pragmatiskt perspektiv och inte fästa sig vid om termen verkligen relaterar till ett ämne i traditionell mening:

From a pragmatic point of view none of this is really important. The central question is not whether a work is about nursing, illustrates nursing or uses nursing as setting, but whether the index term *nursing* should be applied to it. (1998, s.194)

I citatet refererar Lancaster till filmen *Doktor Zhivago*, men beskriver i allmänhet den inställning man bör ha till indexering av det han kallar "imaginative works". Lancaster redogör dock inte för vad han räknar in i begreppet. Oavsett detta anser jag att även musik bör indexerats med samma pragmatiska inställning som beskrivs i citaten ovan.

I DBC:s handledning finns en analysmodell för musikinspelningar i tre steg som i stort sett är detsamma som Lancaster kallar för "Conceptual analysis" och "Translation", med den skillnaden att metoderna ser olika ut för textdokument och musikinspelningar. Under rubriken "1.2.3.1. Begrepsbestemmelser af musikfonogrammer", som är steg två i modellen, står: "Efter at have undersøgt dokumentet bestemmer indeksøren de begreber, som er væsentlige elementer i en beskrivelse af dokumentets emnemæssige aspekter." (*Indeksering af musik* 1998). Här omnämns alltså musiken som begrepp med ämnesmässiga aspekter. De begrepp som ska inkluderas vid förekomst i DBCs indexering är följande:

- Genre/stilart
- Funktion/Intention
- Personnamn, organisationer m.fl.
- Geografisk aspekt
- Tidsaspekt
- Besättning
- Form
- Brukarkategori/Nivå

I dessa begrepp vill jag påstå att alla väsentliga relationer till musikinspelningar för bibliografisk återvinning kan tolkas in och jag återkommer till några av dem i senare avsnitt.

Slutligen kan vi alltså konstatera att musik inte innehåller ämnen i traditionell mening, och att det viktiga är att hitta bra termer som kan relateras till musiken i fråga. Generellt sett vill jag påstå att indexeringstermerna i SAB-systemet utgått från den principen. Med detta i åtanke kan det tyckas mer passande att använda andra benämningar än just ämnesord för termerna som representerar musik. Indexeringstermer eller nyckelord är möjligen mer korrekt i sammanhanget. Men då termerna redan omnämns som ämnesord i SAB-systemet kommer jag att fortsätta med det, även om jag ibland väljer att kalla dem för indexeringstermer är det samma ord jag avser.

Angående valet av indexeringstermer som indexeraren gör menar Gobinda G. Chowdhury: "*The Indexer prefers to use keywords that not only represent the subject clearly, but are also likely to be chosen by the user looking for that subject.*" (1999, s.56). Chowdhury menar därmed att urvalet av termerna sannolikt ska vara de termer som användaren förväntas söka på i ämnessökningar. I kapitlet "Analys av ämnesord och indexering" har jag detta påstående i åtanke i anknytning till folkbibliotekens indexeringstermer.

3. Indexering i folkbibliotekens kataloger

3.1 Sökmiljö

I bibliotekskatalogernas sökfunktion finns vanligtvis ett hjälpavsnitt där man kan läsa om ämnessökningar under rubriken ”Avancerad sökning” och underrubriken ”Särskilda personer, mm.”:

Sökning efter information om särskilda personer, särskilda företag, särskilda orter, m.m. utförs enklast genom att skriva in ett lämpligt sökord i sökfältet och sedan välja *Ämnesord* i listrutan. (återfinns i båda katalogernas hjälpavsnitt)

Informationen är tyvärr inte särskilt utförlig eftersom den utelämnar flera av de möjligheter som ämnesordssökningar kan erbjuda i samband med till exempel musiksökningar. Informationen berör istället textdokument som innehåller information om särskilda objekt med egennamn.

För att kunna göra rena ämnessökningar får man välja ”Avancerad sökning” och därefter ”Ämnesord” i listan. Vill man söka efter band, artister, kompositörer, orkestrar eller dylikt måste man däremot gå olika vägar. Enskilda kompositörers och artisters verk kan sökas under ”Författare”, medan band och orkestrar inte ger några träffar om man söker på författare. Om man till exempel söker på John Lennon under författare får man träffar på hans musikinspelningar. Men söker man på Beatles under författare får man inte en enda träff. För att återvinna alla Beatles inspelningar måste man söka opreciserat under kategorin ”Alla”, eller söka i den enkla sökningen istället för ”Avancerad sökning”. Detta känns väldigt förvirrande och onödigt krångligt. För att närma sig musikens förhållanden skulle man här kunna införa musikanpassade termer i listrutan, till exempel artist och/eller kompositör för att undvika missförstånd. I Borås stadsbiblioteks katalog har man lagt till ”Upphov” tillsammans med ”Författare”, vilket också är ett möjligt alternativ. Vidare anser jag att det behövs information om möjligheterna att söka på ämnesord för musik. Att gränssnittet är informativt och användarvänligt anser jag är otroligt viktigt för att användarna ska kunna eller vilja använda katalogen över huvudtaget. Positivt med IR-systemet är att det tillåter både post- och prekoordinerade sökningar, vilket inte är fallet med alla folkbiblioteks onlinekataloger. Postkoordinering av termer återkommer jag till i avsnittet 4.2.

Jag anser att det är en förutsättning för ämnessökningar i ett IR-system med en kontrollerad vokabulär att användaren har tillgång till vokabulärens termer i någon form. I folkbibliotekens lokaler finns oftast exemplar av SAB- systemet och ämnesordslistorna tillgängliga. Men för en användare som söker i katalogen från annan lokal finns inte ämnesorden tillgängliga. Detta ser jag som en stor brist i systemet. Harvey (1999, s.222) framhåller fördelarna med ett klassifikationssystem online. Han menar att ett sådant system kan:

1. Tillgängliggöra uppdaterade godkända termer och därmed förbättra sökresultaten.
2. Möjliggöra ”browsing” av katalogens ämnen som ett substitut för att bläddra i bibliotekshyllorna.

3. Förbättra och förenkla sökning på klassifikationssigna.

I Sverige finns Svenska ämnesord tillgängligt via Internet. Svenska ämnesord är en reviderad sammanställning av ämnesordsregistret till SAB-systemet och kan användas hjälpligt som verktyg vid sökning i bibliotekskatalogerna. Dock ska man inte förväxla dessa då det inte är frågan om samma ord eftersom Svenska ämnesord är avsett för sökningar i till exempel LIBRIS och Svesök. Svenska ämnesord administreras av Kungliga biblioteket och SAB-systemets ämnesordsregister av Svensk biblioteksförening. I min studie har jag använt mig av SAB-systemets musikavdelning Y och tillhörande ämnesordsregister för sökningar och orientering i existerande godkända termer.

Det är relativt svårt att generalisera när det gäller indexeringstermerna för musik, bland annat eftersom de olika genrerna enligt min åsikt verkar indexeras efter olika kriterier enligt bibliotekspraxis. Detta, enligt mina slutsatser, tycks bero på att de ansvariga för SAB-systemet medvetet eller omedvetet har tänkt sig olika målgrupper när de skapat systemet med ämnesorden till respektive genre. Med detta menar jag att de termer som tilldelats genrer inom populärmusik har riktats till målgruppen musiklyssnare, medan termerna som tilldelats klassisk musik tycks rikta sig främst till musikutövare. Detta må vara en grov generalisering, men vad jag och uppsatsförfattarna ”Bally och Evasdotter (2003)” och ”Strandberg och Thomé (1997)” konstaterat är att avdelningen för den klassiska musiken är avsevärt mycket mer finindeldad och specialiserad än avdelningen för populärmusik och kräver därmed, enligt mig, högre kunskaper om terminologin.

Om man trots detta ska våga sig på en generalisering av hur indexeringstermerna är fördelade kan man säga att cd-skivorna inom populärmusikgenrerna i genomsnitt tilldelas tre termer, varav en är en formterm (t.ex. musikinspelningar), en eller flera tidstermer (t.ex. 2000-talet) och en genreterm (t.ex. jazz). Här följer ett exempel ur Gävle musikbiblioteks onlinekatalog på en sådan katalogpost:

Namn	Lundell, Ulf
Titel	Vargmåne [Ljudupptagning] / Ulf Lundell, [sång, gitarr]
Medietyp	Cd
Utgivning	Solna : EMI Harvest/Rockhead, p 2000
Omfång	1 CD : stereo
	Inspelad 1975
	Sångtexter i omslagshäftet
	01106561
Övrigt	Innehåll: Stockholms City ; Då kommer jag och värmer dej ; Sniglar och krut ; Sextisju, sextisju ; När duellen är över ; Jag går på promenaden ; Bente ; Jesse James möter kärleken ; Nu har jag förpackat min längtan ; Tillvarons hundar (Bente) (demo) ; Min båt i natt (demo)
Hylla	Yxn
Klassifikation	Yxne
Ämnesord	1970-talet ; 1980-talet ; 1990-talet ; 2000-talet ; Musikinspelningar ; Rock
Länk	Extra information
Minneslista	☐

Västerländsk instrumenta- och vokalmusik, samt dramatisk och scenisk musik, det vill säga stora delar av den musik som vi vanligen kallar klassisk musik, indexeras i genomsnitt med nio termer varav en formterm, flera instrumenttermer (t.ex. violin) och flera genretärmer (t.ex. sonater). Följande post är ett sådant exempel ur Gävle musikbiblioteks onlinekatalog:

Namn	<u>Bach, Johann Sebastian</u>
	[Sonat, violin, b.c. Urval]
Titel	Violin sonatas [Ljudupptagning] / Bach
Medietyp	Cd
Utgivning	Arles : Harmonia mundi France, p 2000
Omfång	2 CD : stereo
Medverkande	Andrew Manze, violin ; Richard Egarr, cembalo ; Jaap ter Linden, gamba, violoncell 00810156 ; 00110455
Övrigt	Innehåll: Sonata in B minor, BWV 1014 ; Sonata in A major, BWV 1015 ; Sonata in E major, BWV 1016 ; Sonata in C minor, BWV 1017 ; Sonata in F minor, BWV 1018 ; Sonata in G major, BWV 1019 ; Sonata in G major, BWV 1021 ; Sonata in E minor, BWV 1023 ; Sonata in C minor, BWV 1024
Övrigt	Innehåller även: Toccata & fugue in D minor, BWV 565 for solo violin
Hylla	Yea
Klassifikation	<u>Yea</u>
	[Yml]
	[Yea]
Ämnesord	<u>Fiol</u> ; <u>Instrumentalmusik</u> ; <u>Instrumentalsoli</u> ; <u>Musikinspelningar</u> ; <u>Stråkinstrument</u> ; <u>Tangentinstrument</u> ; <u>Violin</u> ; <u>Instrumentalmusik: särskilda former</u> ; <u>Sonater</u>
Länk	<u>Extra information</u>
Minneslista	☐

4. Analys av ämnesord och indexering

I detta avsnitt har jag genom sökningar i onlinekatalogerna i Gävle musikbibliotek och Stadsbiblioteket i Örebro undersökt ämnesorden ur olika aspekter. Vid de enskilda sökningarna har jag förutom det/de ämnesord som uppges även alltid avgränsat sökningen med termen "Musikinspelningar" för att endast få träffar på dessa och undviker på så sätt långa träfflistor med oönskat material. Där inget annat anges har båda katalogerna indexerat identiskt förutom att katalogen i Örebro alltid även innehåller en extra medietärmer (till exempel CD eller DVD).

4.1 Specificitetsprincipen?

SAB-systemets kontrollerade vokabulär för musikinspelningar består av olika grader av specificitet beroende på avdelning. De mer generella avdelningarna återfinns framförallt inom populärmusiken. När det gäller vokabulären bör man ha i åtanke att SAB är ett universellt system och därmed inte specialiserat för musik. I enighet med Lancasters

specificitetsprincip ska indexeringstermerna matcha dokumentets innehåll med så specifika termer ur vokabulären som möjligt. Översatt till musikförhållanden innebär det att matcha musikinspelningen med den mest specifika genre termen, instrumenttermen eller dylikt som inspelningen tillåter. I följande avsnitt ska jag undersöka indexeringen i onlinekatalogerna ur specificitetsaspekt.

4.1.1 Rock

En sökning på termen ”Rock” ger i Gävle musikbibliotek 6 852 träffar [2005-01-04], vilket är ett tämligen högt antal, bland annat med tanke på att det är mer cd-skivor än hela Örebros kompletta samling. Framförallt är det tidskrävande att bläddra igenom alla dessa och risken är stor att man ger upp innan man hittat vad man sökt efter. Lancaster menar att i stora samlingar blir alltför generella termer värdelösa eftersom de genererar enorma antal träffar. Örebros onlinekatalog ger på samma sökning 2163 träffar [2005-01-04]. Eftersom ”Rock” omfattar en så stor del av katalogernas musikinspelningar kommer jag att ägna ett relativt stort utrymme åt att resonera kring denna term. Dessutom är mycket av den problematik som tas upp i avsnittet av generell karaktär och kan anknytas även till andra termer och genrer.

Termen rock har två användningsområden i systemet. Med det menar jag att den dels ses som en överordnad term för den musikstil som grundades på 1950-talet och som sedan dess utvecklats i olika riktningar med nya mer specialiserade genrer som resultat, dels som en egen genre från 1970-talet och framåt. Då många band och artister faktiskt kan anses spela ren rockmusik, tycker jag nog att termen rätt använd kan bedömas som specifik. Det är vanligt när man talar om rock att man istället preciserar sig med hjälp av exempelvis andra artister eller soundinfluenser, till exempel ”Springsteen-rock” eller ”Neil Young-sound”. Dessa aspekter kan dock bli svåra att få fram som ämnesord.

En anledning till det höga antalet träffar på en term som ”Rock”, är resultatet av en praxis att överordnade termer tilldelas tillsammans med de underordnade. På så sätt indexeras genrerna som är hierarkiskt underordnade rock, till exempel ”Punk”, ”Hårdrock”, ”Reggae” och ”Salsa” alltid även med termen ”Rock”. Detta är ett fenomen som Lancaster förkastar i sin specificitetsprincip eftersom det inte går att skilja på generella och specifika genrer vid återvinningen.

I själva verket anser jag inte att termen rock i sig är det primära problemet trots att den kan sägas vara generell i vissa sammanhang. Ett större problem är kanske att man sällan kan avgränsa sökningen med hjälp av andra kriterier såsom form, geografiska tillägg och årtal. Specificitet kan, som Lancaster påpekar, uppnås på flera sätt och ett av dem är att kombinera termer så att de tillsammans bildar ett specifikt begrepp (1998, s. 29). Detta tar jag upp i avsnitt 4.2 då det är en fråga om postkoordinering av termer.

Det intressanta i sammanhanget är att titta på hur termen har använts i katalogerna, det vill säga vilka cd-skivor har indexerats med termen ”Rock”. Först vid undersökning av varje enskild träff kan man avgöra om den mest specifika termen har använts till respektive cd-skiva. Jag ska därför ge en rad exempel ur träfflistan vid en sökning på ”Rock”.

Namn	<u>A-Teens</u>
Titel	The Abba generation [Ljudupptagning] / A-Teens
Ämnesord	<u>1970-talet</u> ; <u>1980-talet</u> ; <u>1990-talet</u> ; <u>2000-talet</u> ; Musikinspelningar ; Rock

A-Teens spelar moderna tolkningar av ABBA-låtar. Jag skulle gärna se en mer specifik indexeringsterm här, eftersom musiken känns långt ifrån ren rock. Jag skulle närmast förknippa musikstilen med genren discopop, som även finns med i vokabulären som godkänd term. "Discopop" är en så kallad "Hit-hänvisning" i avdelningen "70-talets rock och framåt", men har överhuvudtaget inte använts för indexering i onlinekatlogerna. Man har med andra ord inte följt specificitetsprincipen i detta fall.

Namn	<u>Specials</u>
Titel	The Specials singles [Ljudupptagning]
Ämnesord	<u>1970-talet</u> ; <u>1980-talet</u> ; <u>1990-talet</u> ; <u>2000-talet</u> ; Musikinspelningar ; Rock

Detta album representerar den typiska brittisk skamusiken och skulle därför enligt specificitetsprincipen kunna indexeras under genren "Brittisk ska", som också denna är en "Hit-hänvisning" under avdelningen "70-talets rock och framåt". Möjligen skulle användningen av denna term resultera i få träffar eftersom genren är relativt smal och det kan tänkas att musiken inte finns representerad på folkbiblioteken i någon större utsträckning. Det går dock att bredda termen genom att ta bort "Brittisk" och sammanföra denna med allmän skamusik. Vill man komma åt den brittiska skamusiken bör man istället enligt mitt förslag kunna söka på: Storbritannien, ska. Både "Ska" och "Brittisk ska" är godkända termer men används av någon anledning inte. Specificitetsprincipen har följaktligen inte heller här praktiserats.

Namn	<u>Nirvana</u>
Titel	Nevermind [Ljudupptagning] / Nirvana
Ämnesord	<u>1970-talet</u> ; <u>1980-talet</u> ; <u>1990-talet</u> ; <u>2000-talet</u> ; Hårdrock ; Musikinspelningar ; Rock

Denna inspelning är en av de mest kända inom genren grunge. Indexeringstermen "Grunge" finns som en "Hit-hänvisning" under avdelningen "Hårdrock" och skulle med fördel kunna användas här. En sökning på termen "Grunge" leder inte till några träffar medan "Hårdrock" i Örebro genererar 173 träffar [05-02-10] och i Gävle 1110 träffar [05-02-10]. Att börja använda grunge som ämnesord skulle precisera sökningarna och sortera bort träffar på den så kallade klassiska 80-talshårdrocken, som representeras av band som AC/DC, Iron Maiden och Black Sabbath, samt de olika metalgenrerna med band som Slipknot och Metallica.

Namn	<u>Beach Boys</u>
Titel	Surfin' safari [Ljudupptagning] ; & Surfin' USA / the Beach Boys
Ämnesord	<u>1960-talet</u> ; <u>Förenta staterna</u> ; Musikinspelningar ; Pop ; Rock ; USA

Detta album är, som titeln antyder, starkt förknippat med den så kallade surfmusiken. Som kontrollerad term finns genren "Surfpop", som här skulle ha passat som mest specifika term. Surfpop är en "Hit-hänvisning" i avdelningen "Amerikansk pop och rock". Det är dock tveksamt med termens relevans på ett folkbibliotek med tanke på att musiken sannolikt inte har någon kvantitativ utbredning i musiksamlingarna. Tveksamt är också om termen har någon större förankring hos användarna. Specificitetsprincipen till trots anser jag dock att denna indexering är rimlig eftersom skivan både har

indexerats med landsterm och tidsterm och på så sätt möjliggör avgränsning till annan pop och rock.

Namn	<u>Hellacopters</u>
Titel	By the grace of God [Ljudupptagning] / The Hellacopters
Ämnesord	<u>1970-talet</u> ; <u>1980-talet</u> ; <u>1990-talet</u> ; <u>2000-talet</u> ; Musikinspelningar ; Rock

Till detta album håller jag med om att ämnesordet ”Rock” är det mest specifika. Även om det finns influenser från andra håll, som punk och garagerock, och att musiken skiljer sig en del från den så kallade mainstream-rocken som representeras av artister som Bruce Springsteen, menar jag att rockmusiken dominerar albumet. Detta är förenligt med Lancasters teori: “... *a topic should be indexed under the most specific term that entirely covers it.*”(1998, s.28) Punk och garagerock är mindre aspekter i sammanhanget men skulle kunna indexeras för att uppnå en högre uttömmandegrad.

I exemplen ovan har man som praxis inte efterlevt specificitetsprincipen. Man har valt att indexera en nivå högre i hierarkin trots att godkända termer finns tillgängliga. Därav har det uppstått ett glapp mellan vokabulär och musiksamling. De godkända genretermerna i SAB-systemet som jag nämnt ovan bedömer jag som mer eller mindre etablerade genrer, men det finns även exempel ur vokabulären på genrer som är hierarkiskt underordnade ”Rock” som jag anser inte har någon folklig förankring. Några exempel på sådana är: ”Milksap”, ”New wave”, ”New romantics”, och ”Ståltrådspop”.

Genrer inom populärmusiken skapas ständigt och många har tillkommit sedan SAB-systemet sist reviderades. Dock anser jag inte att det är meningsfullt att försöka ta in alla dessa genrer i vokabulären då det skulle bli alldeles för svårhanterligt både för indexeraren och för användaren. I många fall innebär nya genrer små nyansskillnader i musiken och kan därför vara svåra att skilja åt. Grungen har till exempel fått en efterföljare i ”post-grunge”, där det handlar mer om attitydskillnader än musikaliska skillnader (All music guide 2005). Man bör också ha i åtanke att användarna oftast har sina erfarenheter av musikorganisering från musikaffärerna då de funnits långt innan biblioteken började bygga upp sina samlingar. Dessa har avsevärt mycket mer grovindelade kategorier.

Ett dilemma ur specificitetsaspekt ligger i att hela album indexeras istället för de enskilda spåren. En låt kan sägas vara en ren rocklåt, men det är inte ovanligt att ett album innehåller låtar med olika genretillhörighet. Att indexera varje låt i samma katalogpost som albumet i helhet skulle dock kunna skapa andra problem och resultatet skulle troligen bli en alltför låg precision vid återvinningen. Lösningen i detta fall skulle vara att indexera låtarna var för sig och möjligen länka dem till det hela albumet. Kataloger som är låtindexerade finns redan, till exempel Sveriges radios grammofonarkivs, och som skulle kunna tjäna som modell för folkbiblioteken (SMBF 2004, rapport från temadag 2003-11-10).

4.1.2 Blues, Funk, Hip-hop, Rap och Soul

Problemet med genretermerna blues, funk, hip-hop, rap och soul är att de är sammanlänkade via klassifikationskoden ”Yxfe” och leder till hög recall med en mycket låg precision vid sökningen, något som inte är önskvärt i synnerhet inte i stora

samlingar som jag tidigare nämnt. Det innebär att ingen av dessa genrer går att söka på enskilt, förutom blues som är en överordnad avdelning och går att söka på via sin egna klassifikationskod. Problemet är välkänt och dokumenterat i uppsatsen av Bally & Evasdotter (2003). Konsekvensen blir att den som söker på till exempel "Soul", och förväntar sig soulklassiker av typen som Ray Charles, Aretha Franklin och Otis Redding representerar, även möts av artister som Eminem, Fattaru och Timbuktu. En sökning på termen "Soul" ger 385 träffar i Örebro [05-02-10] och 1244 i Gävle [05-02-10].

Det är alltså stor skillnad på de olika genrererna som förts samman i denna kategori och träfflistan blir relativt intetsägande. För att lösa genrererna från varandra måste de få varsin klassifikationskod och därmed representera självständiga underavdelningar till den hierarkiskt överordnade bluesen. På så sätt skulle man kunna söka och få träffar på enbart soul, funk, hip-hop och rap, vilket skulle leda till en betydligt mer preciserad träfflista. Vidare kan man diskutera de nämnda genrerernas specificitetsnivå. Genrererna har utvecklats i olika riktningar och det finns möjlighet att uppdatera och höja specificitetsnivån i vokabulären. Här följer några exempel ur träfflistan vid en sökning på "Soul", där nya mer specifika termer skulle vara möjliga.

Namn	<u>Carey, Mariah</u>
Titel	Rainbow [Ljudupptagning] / Mariah Carey, [vocals]
Ämnesord	<u>Blues</u> ; <u>Funk</u> ; <u>Hip-hop</u> ; <u>Musikinspelningar</u> ; <u>Rap</u> ; <u>Soul</u>

Detta album med Mariah Carey och liknande inspelningar i samma genre, som i katalogerna är tilldelade alla de ovan nämnda termerna skulle för en mer preciserad återvinning kunna indexeras med genren R&B och på så sätt skilja dem från den klassiska soulen. Då det finns många stora artister och band som exempelvis Mary J Blige, Destinys child och Alicia Keys som är verksamma inom R&B och som även förekommer i katalogerna är jag övertygad om att termen skulle fylla ett syfte som ämnesord i SAB-systemet.

Namn	<u>Dr. Dre</u>
Titel	The chronic [Ljudupptagning] / Dr. Dre
Ämnesord	<u>Blues</u> ; <u>Funk</u> ; <u>Hip-hop</u> ; <u>Musikinspelningar</u> ; <u>Rap</u> ; <u>Soul</u>

Detta hip-hop album skulle i enligt med specificitetsprincipen kunna indexeras med genren "G-funk". Enligt All music guide var just denna inspelning betydande för genren: "G-funk became the most popular genre of hip-hop in the early '90s. After the success of Dr. Dre's 1992 album *The Chronic* — the album where he invented and named the genre — many new rap artists and producers followed his musical techniques, making it the most recognizable sound in rap for most of the early '90s." (All music guide 2005)

Namn	<u>Eminem</u>
Titel	Marshall Mathers LP [Ljudupptagning] / , [rap]
Ämnesord	<u>Blues</u> ; <u>Funk</u> ; <u>Hip-hop</u> ; <u>Musikinspelningar</u> ; <u>Rap</u> ; <u>Soul</u>

Rapparen Eminems ovan nämnda album är ett typiskt exempel på genren "Hardcore rap" och skulle kunna inkluderas i vokabulären för en mer specifik indelning. Exempel

på andra artister som förekommer i katalogerna och som släppt skivor i genren är 2Pac, 50cent och Wu-Tang Clan.

Jag anser att behovet av åtgärder i denna enormt breda kategori är stort och detta är endast några exempel på tänkbara nya termer som jag tror skulle vara användbara.

4.1.3 Samlingar

Ämnesordet ”Samlingar” används för musikinspelningar i Gävles katalog och genererar 494 träffar [2005-02-10]. I Örebro används ”Samlade verk” och genererar 51 träffar [2005-02-10]. Problemet med formvarianter av termen tar jag upp i avsnitt 4.4.2.

Det råder lite oklarhet om termens existens i SAB-systemet då den faktiskt har en egen klassifikationskod Y(s), men inte finns representerad som ämnesord i ämnesordslistas alfabetiska del. Y(s) är dessutom reserverad för inspelningar ”*med blandade besättning, former eller genrer, som hör till fler än 3 huvudavd av X+Y och inte med fördel kan föras in under en särsk avd*” (1997, s.203). Att termen trots detta används för andra typer av samlingar tyder på att det finns ett behov av att möjliggöra sökningar på denna kategori. Vid sökningar på ”Samlingar”(Gävle) och ”Samlade verk” (Örebro) får man träffar som dessa:

Titel	Absolute Music [Ljudupptagning] 39
Ämnesord	<u>Musikinspelningar</u> ; <u>Rock</u> ; <u>Samlingar</u>

Titel	Svenska punkklassiker [Ljudupptagning]
Ämnesord	<u>Musikinspelningar</u> ; <u>Punk</u> ; <u>Rock</u> ; <u>Samlingar</u>

Namn	<u>Mozart, Wolfgang Amadeus</u>
Titel	The essential Mozart [Ljudupptagning]
Ämnesord	Musikinspelningar; <u>Samlade verk</u> ; <u>CD-SKIVA</u>

Eftersom samlingar, som exemplen påvisar, förekommer i flera olika varianter anser jag att det går att göra termen mer specifik genom att dela in den vidare i åtminstone tre kategorier för en mer exakt återvinning. Mitt förslag är att dela in samlingar:

- med blandade genrer och artister (till exempel *Absolute music*)
- i samma genre (till exempel *Svenska punkklassiker*)
- av samma band/artist/kompositör (till exempel *The essential Mozart*)

Det finns möjligheter att dela in i fler kategorier, till exempel efter tema och land, men jag anser att dessa tre täcker in de väsentligaste aspekterna och skulle därför tills vidare vara tillräckligt specifika.

4.2 Postkoordinerade termer

En fördel med katalogerna är att man tillåts kombinera olika termer i en sökning, det vill säga systemet tillåter postkoordinering. Men då indexeringen i de undersökta katalogerna sällan innehåller geografiska tillägg eller enskilda tidstermer eller andra

aspekter som kan användas i avgränsande syfte är det oftast inte till någon hjälp i detta avseende.

Klassifikationssignat "Yxne" står för avdelningen "70-talets rock och framåt" och genererar automatiskt alla årtionden mellan 1970-2000 som ämnesord. Detta kan leda till många missvisande träffar. Exempelvis indexeras en artist som Lisa Miskovsky med alla dessa tidstermer trots att hon släppte sin första skiva 2001. Jag tror att det istället skulle kunna vara värdefullt för en användare att kunna göra postkoordinerade sökningar av typen: Sverige, rock, 2000-talet. Detta skulle ge avsevärt mycket mer preciserade träfflistor.

Klassisk musik, religiös musik eller annan sång och musik som har existerat betydligt längre än populärmusiken skulle möjligen inte ha lika stor användning för tidstermer i årtionden. Däremot skulle århundraden eller 50-årsintervaller kunna fylla ett syfte att avgränsa sökningarna med. Till exempel: Tyskland, klassisk musik, 1700-1749. En viktig skillnad att observera mellan populärmusik och denna musik är att tidstermerna anspelar på olika företeelser. Populärmusiken bör indexeras med tidsangivelser för inspelningen, medan de äldre musikformerna indexeras med kompositionsår. I DBC:s handledning rekommenderas i kapitel 5.3 följande vid tidsangivelse:

Disse medtages i indekseringen efter følgende princip:
Noder og klassiske musikfonogrammer: kompositionsår.
Ikke-klassiske musikfonogrammer: indspilningsår.
Copyrightår, publiceringsår og udgivelsesår medtages ikke i indekseringen, men kan være vejledende ved dateringen. (*Indeksering af musik* 1998)

Utformningen av tidstermerna ska enligt handledningens kapitel 5.3.1. primärt bestå av siffror av typen: "1200-1299 *ikke* 1200-tallet", men i vissa fall: "Der kan bruges enkelte verbale tidsperioder, f.eks. vikingetiden, middelalderen, guldalderen, men hvis det er muligt, udtrykkes perioden også i tal." (*Indeksering af musik* 1998)

Hur indexeras då en cd-skiva som *Rewind* med Barbados, som är inspelad 2003, men består av covers på 60-talsklassiker? Skivan finns i Gävles katalog och är indexerad med: "1960-talet", "Rock" och "Musikinspelningar". Termen 1960-talet anser jag indikerar att musiken är inspelad på 60-talet och blir därför missvisande. Dock vill jag påstå att aspekten nyinspelad äldre musik av typen covers är viktig att påvisa i indexeringen och lämpliga termer till detta bör tas fram. En möjlig lösning för att få fram denna aspekt skulle vara att använda covers som indexeringsterm tillsammans med en passande tidsterm. Till denna inspelning skulle man då kunna indexera enligt följande exempel: Rock, 2000-talet, covers:1960-talet.

Länder som indexeringstermer till musikinspelningar är ett fenomen som jag först ifrågasatte, eftersom geografisk härkomst oftast inte är av största vikt när man bara vill lyssna på musiken. Men jag anser nu att de har en viktig funktion att fylla genom att musiksamlingarna har blivit större och avgränsningskriterier behövs i större utsträckning. Jag tycker också att det skulle vara intressant att kunna söka på länder eftersom musiken idag har blivit internationaliserad och man sällan kan höra på musiken varifrån den kommer.

I DBC:s handledning behandlas frågan om geografisk angivelse i kapitlet ”5.1.3.2. Stednavne som emneord”:

Når der tales om stednavne som emneord relateret til musik, menes ofte stednavne, der knytter sig til musikkens oprindelse. Det kan være en direkte oprindelse, som ved folkemusikken, eller en mere indirekte oprindelse i form af komponistens eller udøverens nationalitet. (*Indeksering af musik* 1998)

Här möjliggörs alltså indexering av platser. Folkmusik har av logiska skäl alltid indexerats med geografisk beteckning. Steget till att börja använda landstermer på all musik bör därför inte bli alltför stort eftersom rutiner redan finns i viss utsträckning.

4.3 Uttömmande indexering?

För att undersöka om indexeringen i katalogerna är selektiv eller uttömmande har jag gjort stickprov i katalogens musikinspelningar, genom att endast söka på termen ”Musikinspelningar”, och redovisar resultatet genom exemplifiering av några objekt.

The look of love är en samlings-skiva med låtar av Burt Bacharach. Skivan har tilldelats 15 termer, men kan det räknas som uttömmande på grund av att antalet termer är relativt högt? Skivan är en dubbel-cd och innehåller många olika artister och låtar med inspelningar mellan åren 1957-1996. Här krävs antagligen många termer för att täcka innehållet. Om man tittar på de 15 som har tilldelats är det tre av dem som är geografiska termer: ”Förenta staterna”, ”Nordamerika” och ”USA”. Fem av dem är tidstermer: ”1960-talet”, ”1970-talet”, ”1980-talet”, ”1990-talet” och ”2000-talet”. Två av termerna är formtermer: ”CD-skiva” och ”Musikinspelningar”. De fem resterande är genretermer: ”Evergreens”, ”Populärmusik”, ”Schlagers”, ”Rock” och ”Pop”. Är det befogat att använda tre synonymer för geografisk beteckning? Enligt Lancaster ska synonymer kontrolleras i en kontrollerad vokabulär. Det innebär att en form av ordet, exempelvis USA, ska utses som standard och de andra formerna ska referera till detta (1998, s. 15). Kontentan av detta blir att indexeringen inte kan kallas mer uttömmande för att man använt flera synonymer. Eftersom det inte handlar om att täcka in olika delar av innehållet utan istället använda flera ord för en aspekt av innehållet och bidrar därmed inte till att göra skivan mer tillgänglig.

En annan iakttagelse är att termen 1950-tal saknas, eftersom musik inspelad på 50-talet finns med på skivan, däremot finns ingen musik från 2000-talet som indexeringstermerna tyder på. Detta är förmodligen en följd av att termen pop hänger samman med 1960-tal och termen rock genererar tidsepoken 1970-2000-tal som jag diskuterat ovan i samband med specificitetsprincipen. Det kan dock ställa till med problem för den som söker musik från 1950-talet eftersom denne missar denna cd-skiva och möjligen flera andra som behandlats på samma sätt. Lika förvånad blir kanske en användare som söker musik från 2000-talet när denna skiva dyker upp i träfflistan. Konsekvensen av detta blir att indexeringen inte är fullkomlig i uttömmande aspekt.

Samma verk har i den danska onlinekatalogen Bibliotek.dk även indexerats med ”Easy listening”, ”Soul” och ”Vokal”[2005-02-10]. Soul kan och bör enligt min åsikt också indexeras till denna inspelning, bland annat eftersom souldrottningen Aretha Franklin

medverkar med en låt som inte kan tolkas som annat än soul. Easy listening är en genre som inte finns med i SAB-systemets ämnesord, men som är stor i bland annat USA. Även i Musikgruppens musikämnesordslista [2005-02-10] finns denna genre representerad. Vokal-termen indexeras i Bibliotek.dk till alla cd-skivor som innehåller sång. Med detta vill jag påvisa att det finns andra användbara termer som kan bidra till en uttömmande indexering. Till denna inspelning finns dessutom möjlighet att använda termen "Samlingar".

Samlingskivorna utgör en speciell kategori eftersom de ofta innehåller olika genrer och artister och därför kan man säga att det är låtarna som indexeras och inte albumet. På så vis kan samlingsalbumen sägas indexeras mer uttömmande än vanliga skivor, som oftast tilldelas endast en selektiv genre.

A touch of romance (finns endast i Örebro) är ett annat samlingsalbum med diverse solister och orkestrar. Cd-skivan ingår i serien Music for relaxation. Följande är ett utdrag ur skivans verkinnehåll:

Innehåll: Romeo and Juliet: Love theme / Tchaikovsky. Liebesfreud / Kreisler. The walk to the paradise garden / Delius. Liebestraum no. 3 / Liszt. La damnation de Faust: D'amour l'ardente flamme / Berlioz. Romeo and Juliet: The balcony scene / Prokofiev. Salut d'amour / Elgar. Extase / Duparc. Chants d'Auvergne: Pastourelle / Canteloube. Spartacus: Adagio of Spartacus and Phrygia / Khachaturian. Für Elise / Beethoven.

Här skulle man kunna förvänta sig många indexeringstermer med tanke på de varierande musikformerna, att det är en samling med ett tema (romance) och att den ingår i en serie med ett tema (relaxation). Det finns många möjliga aspekter att indexera. Därför blir jag förvånad när endast termen "Musikinspelningar" finns indexerad i posten. På så sätt blir det väldigt svårt att återvinna denna inspelning genom ämnessökning och uttömmandegraden är lika med noll.

Folkvisor: Jazz på svenska & Jazz på ryska är namnet på en av Jan Johanssons skivor. Den har indexerats med: "Jazz", "Modern Jazz" och "Musikinspelningar". Förutom att jag saknar geografisk term och tidsterm anser jag att det saknas termer för instrument. Som praxis indexeras ingen populärmusik med instrumenttermer. Jag undrar därför varför det är "mer intressant" att veta vilka instrument som spelas i konsertmusik jämfört med exempelvis jazz och rockmusik? Varför är till exempel inte termen "Piano" indexerad till musikinspelningar med artister som Jan Johansson, Robert Wells och Jerry Lee Lewis och varför har inte gitarrvirtuoser som Janne Schaffer, Jimi Hendrix och Carlos Santana gjort sig förtjänta av termen "Elgitar"? Jag vill påstå att jazz, rock, blues med flera genrer likaväl som klassisk musik kan baseras på ett instrument och bör därför inte behandlas annorlunda. Termerna finns redan i vokabulären och som jag ser det skulle det vara ett stort framsteg för katalogerna om man utvidgade posterna med instrumenttermer där det är befogat.

Min bedömning av uttömmandegraden är framförallt att den inte är konsekvent. I vissa poster har relativt många aspekter täckts in, som i exemplet *The look of love*. Medan man i andra poster som i exemplet *A touch of romance* ignorerat alltför många aspekter, vilket gör att jag i vissa fall inte ens kan påstå att man indexerat selektivt. I DBC:s

handledning avsnitt 2.1. menar man att: ”*Man skal forsøge at forudsige så mange mulige "anvendelser" af et musikfonogram eller en node som muligt.*” (Indeksering af musik 1998) Ur detta perspektiv är uttömmandegraden i folkbibliotekens onlinekataloger mycket låg.

4.4 Rutiner och praxis

För att ämnessökningar ska vara användbara i dess fulla bemärkelse måste indexeringspolicyn vara samma för alla utövare. Annars blir återvinningen därefter. Jag anser att folkbiblioteken trots att de har en stor individuell frihet att utveckla sin verksamhet, bör sträva efter en viss igenkänning för användarna. I synnerhet när det gäller IR-systemen. Jag menar att det ska vara lätt för användarna att växla mellan olika folkbiblioteks onlinekataloger och ändå kunna söka på samma sätt med samma termer. Så är dock inte alltid fallet. Vid undersökningen av termer har jag stött på några problematiska företeelser som har att göra med avvikelser från anvisningar och policy.

4.4.1 Inkonsekvens

Inkonsekvent användning av geografiska tillägg förekommer inom samma genrer, till exempel cd-skivor av Olle Adolphson i genren visor. Hans album *Adolphson, Ferlin & Taube* har tilldelats termen ”Sverige”, medan albumet *Diamanter 2, Olle Adolphson sjunger Taube, Adolphson & Ferlin* i samma genre inte har tilldelats geografisk term. Ett annat exempel är Björn Afzelius, vars album *Elsinore* inom genren singers/songwriters har tilldelats geografisk term. Albumet *Röda tråden* av densamme har dock inte fått det. Dessa exempel är tagna ur Gävles katalog. Här skiljer sig policyn mellan biblioteken. I Örebro har jag inte hittat några exempel på inkonsekvent användning av geografisk indexering.

I Solna tycks man ha som praxis att indexera all svensk musik med landsterm trots att SAB-systemet inte medger detta. Jag ser det dock som positivt att utvecklingen går däråt som jag tidigare nämnt. Däremot har en hel del svenska musikinspelningar inte indexerats med termen Sverige. Detta leder till att sökningen inte blir tillförlitlig och genererar för låg recall.

4.4.2 Synonymer

Ett annat dilemma har uppstått i samband med synonymhanteringen i katalogerna. I *Klassifikationssystem för svenska bibliotek. Ämnesordsregister. Alfabetisk del* finns följande direktiv för hänvisningar till godkända termer:

Varken parentestillägget eller dubbleringen av ämnesordet bör tillämpas i ett kontrollerat ämnesordsregister. En form för ordet bör väljas till uppslagsform, med ev förklarande anmärkning och hänvisning från icke-vald form. (1997, s. ix)

Direktiverna har dock inte alltid följts vid indexeringen. Ett exempel är termen ”Musicals” som är en icke godkänd term med ”Se-hänvisning” till den svenska godkända termen ”Musikaler”. Hänvisningarna har ignorerats i båda katalogerna och vid sökningar på termen ”Musikaler” finner man att alla poster även är indexerade med ”Musicals”.

Ett liknande exempel är termen ”Visrocksångare” som är en ”Se-hänvisning” till den engelska termen ”Singers/songwriters” och förekommer även de i samtliga poster (förutom tre i Gävle som endast indexerats med det senare) sida vid sida. Då synonymerna till största delen använts konsekvent i dessa fall gör det ingen skillnad i sökresultatet om man väljer den ena eller den andra termen, däremot ser jag ingen anledning till att använda synonymer i samma post bland annat eftersom det finns större risk för inkonsekvens vid indexeringen.

I avsnittet 4.1.3 nämnde jag att olika former av termen för samlingar används i katalogerna. Jag har tittat på flera olika folkbiblioteks onlinekataloger för att se hur eller om någon form av termen använts. Jag upptäckte på så vis dessa synonymer i följande kataloger:

- Samlingar (Gävle, Lund, Malmö)
- Samling (Gävle, Malmö)
- Samlingsalbum (Solna)
- Samlade verk (Gävle, Lund, Malmö, Stockholm, Örebro)
- Samlingsverk (Lund, Örebro)

Exemplen tyder på att den rådande oklarheten om termens existens i vokabulären har lett till att olika praxis har bildats genom lokala improvisationer. Detta gör det problematiskt för användarna eftersom det inte går att få information om hur den används. Vilken sorts samling tilldelas vilken term? Det finns med andra ord ingen konsekvent användning av termerna vare sig mellan eller inom biblioteken. Att lokala lösningar brukas indikerar en brist i vokabulärens aktualitet. Jag skulle därför gärna se att man, för inkludering i ämnesordsregistret, utser en passande term för dessa samlingsskivor och delar in dem i tre mer specifika avdelningar som jag givit förslag på i avsnitt 4.1.3. Man bör också tydliggöra syftet med dessa, det vill säga vilka inspelningar som bör indexeras med respektive term.

4.4.3 Termer som inte används

Den senaste revideringen av SAB-systemet publicerades 1997. Finns det anledning att behålla termer som inte använts, eller med andra ord inte ger några träffar vid ämnessökningar, efter alla år de funnits i vokabulären, det vill säga minst åtta år. Att termer inte används kan dock bero på olika orsaker. Det kan vara en brist i indexeringen, till exempel att indexeraren missar eller ignorerar aspekter, som jag pekat på i samband med specificitetsprincipen. En annan anledning till att ämnesorden inte genererar några träffar är att inga objekt finns inom ämnesordets kategori, det vill säga ”literary warrant” saknas. Exempel på ämnesord som inte genererat några träffar vid sökningar i varken Gävles eller Örebros katalog är: ”Kassationer”, ”Strykidiofonkonserter”, ”Tidegård”, ”Parafraaser” ”Ondes Martenot” och ”Zouk”[2005-02-10].

Jag anser att det bör finnas en gräns för hur länge en term ska finnas med i vokabulären om det inte finns användning för den. Annars tar den upp onödigt utrymme och

administration i vokabulären. För att få reda på om de termer som inte använts av indexerarna är efterfrågade av användarna bör undersökningar i sökfrågorna göras. Man ser då vilka termer som användarna verkligen använder vid ämnessökningar. Detta ger även en uppfattning om de termer som indexerarna använder förekommer i sökningarna. Lancaster menar: *"However often a term is used in indexing, it is unjustified if, over a two-year period (for instance), it has never been used in searching."* (1986, s. 108) Analyser av sökfrågor som ställs till IR-systemet är alltså enligt Lancaster ett viktigt hjälpmedel i processen att uppdatera en användarorienterad kontrollerad vokabulär.

4.5 Tillgänglighet och klassisk musik

Ovan har jag refererat till uppsatser vars författare reagerat på att SAB-systemet åsidosatt populärmusik jämfört med klassisk musik. Klassisk musik breder ut sig på ca.15 sidor i SAB och termerna har en hög grad av specificitet, att jämföra med populärmusikens 3 sidor och relativt generella termer. Det kan uppfattas som märkligt och ojämnt fördelad uppmärksamhet. Men jag är inte säker på att en alltför hög specificitetsnivå gagnar syftet ämnessökningar för folkbibliotekens breda målgrupp. I Svenska ämnesords riktlinjer för upprättande av ämnesord står att läsa under rubriken "Facktermer och allmänord":

Svenska ämnesord har en bred målgrupp och vi försöker därför undvika specifika facktermer. I många fall har dock facktermer en mer allmän spridning, och i många fall är de mer precisa än ord i allmänspråket som kan ha en relativt vag betydelse. I de fallen kan en fackterm föredras framför ett mer allmänt ord.

Sömngång

Använd ej: Somnambulism

men:

Tvångssyndrom

Används ej: Tvångstankar [2005-02-10]

Med detta citat vill jag illustrera att det inte alltid är användbart med alltför specifika termer, i synnerhet inte med folkbibliotekens målgrupp. Som citatet framhåller eftersträvas termer med en "allmän spridning". Jag har tidigare nämnt att det ofta förekommer synonymer i katalogen. Ett kanske banalt men belysande exempel är fiol och violin, som är två uttryck för ett instrument och ofta dyker upp sida vid sida i samma post. Jag anser att det är omotiverat att ha båda termerna i vokabulären och ska man välja den med mest allmän spridning skulle jag föredra fiol som godkänd term.

Ett lite mer omfattande problem ser jag i och med att man inte kan söka på klassisk musik som ämnesord. Jag menar att på grund av att systemet är så pass finindelad inom avdelningen för klassisk musik har man gått miste om möjligheten att söka på klassisk musik som en genreterm. Detta betyder att systemet kräver goda kunskaper om musiken för att kunna göra ämnessökningar. Klassisk musik kan anses vara en generaliserande term men då den används flitigt i vardagligt tal och dessutom brukas i bibliotek och musikaffärer för hyllplaceringar tycker jag att den skulle fylla en funktion även som indexeringsterm.

I Gävle musikbibliotek har man förutom den onlinekatalog som jag undersökt utformat en egen lokal katalog där man kommer åt bibliotekets bestånd efter hylluppställning.

Detta är intressant eftersom det här förekommer en annan typ av indelning. Indelningen består av 13 huvudgrupper som är alfabetiskt uppställda, där man klickar sig fram (browsar) istället för aktiv sökning. Man kan till exempel få fram bibliotekets alla klassiska verk, vilket inte är möjligt på annat vis. Detta ser jag som mycket positivt eftersom det tillgängliggör musiken för en bredare målgrupp. Denna indelning tyder på att det också finns ett behov av att tillgängliggöra denna musik på ett alternativt sätt än det som erbjuds i den allmänna katalogen.

Däremot menar jag inte att enbart termen klassisk musik ska tilldelas denna musik, eftersom det då skulle resultera i en alltför bred kategori. Flera av de existerande termerna behövs trots allt då de fungerar som avgränsande.

En intressant fråga är om användare som söker efter klassisk musik känner till vad det är för skillnad på exempelvis instrumentalensemble, symfoniorkestrar, salongsorkestrar och kammarorkestrar? För att ge en bild av hur det ser ut i systemet ska jag ge en rad exempel på kända klassiska verk med de tilldelade termerna. Jag lämnar det öppet för läsaren att fundera över valet av indexeringstermer till varje post. Skulle användare söka på dessa termer är den intressanta frågan.

Namn	<u>Vivaldi, Antonio</u>
	[De fyra årstiderna]
Titel	Le quattro stagioni [Ljudupptagning] = The four seasons ; Concerto grosso in D, RV 562a / Antonio Vivaldi
Hylla	Ymbea
Klassifikation	<u>Ymbea</u>
	[Ymba]
Ämnesord	<u>Fiol</u> ; <u>Instrumentalkonserter</u> ; <u>Instrumentalmusik: särskilda former</u> ; <u>Konserter</u> ; <u>Musikinspelningar</u> ; <u>Stråkinstrument</u> ; <u>Violinkonserter</u> ; <u>Concerti grossi</u> ; <u>Orkesterkonserter</u>

Namn	<u>Beethoven, Ludwig van</u>
	[Symfoni, nr 5, op. 67, c-moll, "Ödessymfonin"]
Titel	Symphonies nos. 5 & 2 [Ljudupptagning] / Beethoven
Hylla	Yma
Klassifikation	<u>Yma</u>
Ämnesord	<u>Instrumentalmusik: särskilda former</u> ; <u>Musikinspelningar</u> ; <u>Symfonier</u> ; <u>Symfoniska verk</u>

Namn	<u>Strauss, Richard</u>
Titel	Also sprach Zarathustra [Ljudupptagning] = Ainsi parlait Zarathoustra ; Salome's dance = Salomes Tanz ; Der Rosenkavalier : (waltz sequence I) = Le chevalier à la rose : valse / R. Strauss
Hylla	Ymf
Klassifikation	<u>Ymfa</u>
	[Yra]
	[Ymhz Valsen]
Ämnesord	<u>Instrumentalmusik: särskilda former</u> ; <u>Musikinspelningar</u> ; <u>Symfoniska dikter</u> ; <u>Dramatisk musik</u> ; <u>Operor</u> ; <u>Scenisk musik</u> ; <u>Danser</u> ; <u>Dansstycken</u>

Jag är övertygad om att användarna skulle vara hjälpta av att termen klassisk musik var indexerad till dessa poster. Men viktigt är också att de har tillgång till den kontrollerade vokabulärens godkända termer så att de kan avgränsa och specificera sökningarna.

Ett exempel som får illustrera min teori där jag anar att den höga specificitetsnivån försvårar för många användare är ämnesordet ”Madrigaler”. Formen förknippas möjligen inte i första hand med klassisk musik men då den i Gävle är uppställd under denna avdelning följer jag deras exempel. Madrigaler är en äldre italiensk vokalform som i SAB-systemet har tre underavdelningar(1997, s. 215):

- Madrigaler (1 träff Gävle, 0 träffar Örebro) [2005-02-10]
 - 1300-talsmadrigaler (0 träffar Gävle, 0 träffar Örebro) [2005-02-10]
 - Madrigaler från renässansen (5 träffar Gävle, 2 träffar Örebro) [2005-02-10]
 - Madrigalkomedier (0 träffar Gävle, 0 träffar Örebro) [2005-02-10]

För att komma åt ”1300-talsmadrigaler” och ”Madrigaler från renässansen” via ämnessökningar måste man postkoordinera termerna (”Madrigaler” och ”Renässansen”), eftersom inte alla sammansatta begrepp har överförts i identisk form till indexeringsstermer.

Med tanke på att madrigaler är ett specifikt begrepp som jag törs påstå inte är en term med någon större ”allmän spridning”, ifrågasätter jag om det är meningsfullt att behålla denna finindelning. De fåtal träffar som sökningarna resulterade i tycker jag talar för att slå ihop dem till en större kategori representerad av en mer generell term. I onlinekatalogen LIBRIS finns ett ämnestråd, som är en browsingfunktion där man klickar sig fram bland SAB-systemets avdelningar. Här ingår madrigaler under avdelningen ”Äldre vokalmusikformer”, vilket jag anser skulle kunna användas även i folkbibliotekens kataloger. Med mitt förslag på ändringar skulle man ändå kunna avgränsa sökningen och förhoppningsvis uppnå en relativt hög precision med söksträngar av typ: 1300-talet, Italien, Äldre vokalmusikformer. Detta strider naturligtvis mot Lancasters specificitetsprincip, men som han själv påpekat finns det tillfällen då det finns anledning att göra så:

Besides adding new terms to the vocabulary, thesaurus updating will also include some deletion ... The decision to delete a specific term and map to a broader one is usually based on the fact that the specific term has not been used much in indexing and therefore would not be missed. (1986 s. 108)

Det handlar för mig om vilka krav man ställer på användarens och indexerarens förkunskaper i ämnet och inom avdelningen för klassisk musik ifrågasätter jag generellt specificitetsnivån på termerna. De är ibland för specifika för att kunna användas av en bred målgrupp anser jag. Man kan och bör jämföra nivån med de andra avdelningarna där man istället har generaliserat ganska vårdslöst ibland. Det är trots allt samma målgrupp som ska använda systemet. Till den klassiska musikens fördel är att den oftast beskrivs med besättning, vilket undanröjer all subjektiv bedömning från indexeraren och underlättar för en specificerad indexering. Med populärmusiken är fallet inte så eftersom beskrivning genom genrer öppnar upp för tolkningar och ibland försvårar gränsdragningar, vilket lätt medför generaliseringar och därmed bredare termer. Dock anser jag att indexeringen bör anpassas efter kriterier som är användarorienterade.

5. Alternativa system och termer

I följande avsnitt ges exempel på möjliga termer att komplettera det nuvarande systemet med och exempel på andra befintliga system med annorlunda organisering av musikinspelningar att ta intryck av.

Att uppdatera en vokabulär innebär både att lägga till och ta bort termer. De principiella kriterierna för att utöka vokabulären med nya termer är enligt Lancaster:

The continued growth of the vocabulary should come from within the system and should be based on literary and user warrant: New terms will be derived from the indexing and searching operations. They will be terms needed to express items of subject matter occurring in documents and in requests that cannot be expressed in the terms of the present vocabulary. (1986, s. 107)

Det innebär att nya termer som införs i katalogen ska komma inifrån samlingen eller från efterfrågan av användarna. Av samma skäl bör man även utesluta termer ur vokabulären enligt Lancasters citat i föregående avsnitt.

5.1 LIBRIS ämnesträd

Jag har tidigare nämnt min åsikt att det viktigaste vid ämnessökningar är att användarna har vokabulären till hands och förstår hur den används. Det finns en rad olika sätt att tillhandahålla denna online och ett lättillgängligt exempel har jag hittat i katalogen LIBRIS ämnesträd. Ämnesträdet är en katalog med browsing-funktion där man kan klicka sig fram via ämnesord med bifogade klassifikationssigna. Ämnesingångarna följer SAB-systemets avdelningar med dess hierarkiska nivåer. Man klickar därmed från breda ämnesområden ned till specifika begrepp tills man når en träfflista. För inspelad musik kan en sökkedja se ut som följande exempel: Musikinspelningar > Jazz, rock och populärmusik > Jazz > Modern jazz (träfflista) [2005-03-09]. Ämnesträdet skulle i syfte att förenkla ämnessökningar mycket väl kunna fungera som ett komplement till den nuvarande sökfunktionen i folkbibliotekens onlinekataloger, liksom den gör i LIBRIS-webbsök. Här elimineras också till stor del problemet med alltför specifika termer som jag diskuterat i tidigare avsnitt. Anledningen är enligt min åsikt att det är lättare att relatera till termerna när man ser ämnesorden och dess hierarkier framför sig.

5.2 Bibliotek.dk

En annan bra förebild för musikämnessökning har jag hittat i den danska katalogen Bibliotek.dk. Här har man som alternativ till ordinarie sökfunktion framställt ett eget gränssnitt för musik med följande utseende [2005-03-09]:

SØGNING

Udfyld et, to (eller flere) af felterne.

Kunstner

Komponist	<input type="text" value="(Hvis du søger klassisk musik)"/>
Hovedkunstner/ gruppe	<input type="text" value="(Hvis du søger det de er alene om)"/>
Alle titler	<input type="text" value="(Et eller flere ord fra sang eller titel)"/>
Titel på cd	<input type="text" value="(Et eller flere ord fra cd-ens titel)"/>
Fritekst	<input type="text"/>
Genre	<u>Tilføj genre</u>
Materiale	<input type="text" value="Alle typer musik"/> <input type="text" value="cd musik"/> <input type="text" value="kassettebånd"/>
	<input type="button" value="FIND"/>

Under fliken ”Tilføj genre” får användaren på ett enkelt sätt tillgång till vokabulärens termer. Man kryssar för de genrer man vill söka på och de överförs då till sökfältet. Genre kan för övrigt betyda allt från årtal, länder, besättning eller form. Bibliotek.dk tycks ha DBC:s handledning som underlag för indexeringen eftersom jag återfunnit många likheter mellan handledningens rekommendationer och katalogens indexeringstermer.

Bibliotek.dk anser jag är ett lyckat exempel för syftet musikämnessökningar både vad det gäller sökmiljö och indexering. Att jag rekommenderar dess indexering beror till viss del på att man här visar att det praktiskt är möjligt att indexera årtal, länder och instrumenttermer till all sorts musik. Vokabulären för musik är dessutom långt mer utvecklad än SAB-systemets och de svenska folkbiblioteken skulle säkerligen kunna inspireras av denna och hitta passande termer för sina samlingar.

5.3 All music guide

Den amerikanska musikkatalogen AMG eller All music guide är ännu en onlinekatalog som jag tagit del av och kan rekommendera till musikindexerare. Tipset om denna fick jag genom Bally och Evasdotters uppsats där det framkommer att bibliotekarier vid Göteborgs stadsbibliotek använder AMG när de är osäkra på musikinspelningarnas genretillhörighet (2003, s.35). Dess vokabulär är nästan överdrivet specifik och uppfinningsrikedomen vad det gäller aspekter på musik är enorm. Det finns till exempel 82 funktionstermer, eller så kallade ”Themes”. Några exempel på sådana ur katalogen är: Anniversary, Party time, Jealousy, Monday morning, Relaxation, Meditation och Illness [2005-03-09]. Vidare innehåller vokabulären 178 ”Mood”-termer, vilka antagligen ska spegla en viss sinnesstämning. Exempel på sådana är: Hungry, Ironic, Sensual, Exciting, Romantic och Paranoid [2005-03-09]. Ofta blir termerna i mina ögon skrattretande och man undrar hur de ska användas. Jag ser det dock som positivt att man har tänkt utanför konventionerna och även om det inte går att ta till sig alla termer så skulle utan tvivel några av dem kunna användas i seriöst syfte vid ämnesindexering på folkbiblioteken. Jag återkommer till funktionstermer i nästa avsnitt.

Angående AMG:s genretermer är de i omvänt förhållande till SAB-systemets ämnesord mer specifika i populärmusikgenrerna än i klassisk musik. Ett verk som *De fyra årstiderna* av Vivaldi som jag refererade till i kapitlet "Tillgänglighet och klassisk musik" har i AMG indexerats under klassisk musik med ämnesorden: Concerto, Violin concerto och 1725 [2005-03-09]. Jag saknar termen Italien, men i övrigt är kanske denna indexeringsnivå möjlig att använda även i SAB-systemet.

I AMG praktiseras separat låt/verkindexering med mycket avancerade länkfunktioner mellan verk, album, upphov med mera. Katalogen kan förutom en rik vokabulär ge idéer om gränssnitt och mycket annat som kan användas i musikåtervinning. Den tillåter dessutom både lyssning och länkning till inköp av musik.

5.4 Nya funktionstermer

Funktionstermer förekommer väldigt sparsamt i SAB-systemet trots att det finns gott om vad Lancaster i citatet ovan kallar för "literary warrant". Med det menar jag att det finns många cd-skivor med eller utan uttalade teman av typen lovesongs och avslappningsmusik i folkbibliotekens samlingar som skulle återvinnas enklare om man kunde söka på dessa som ämnesord. För avslappningsmusik har jag dock märkt att termen "New age" används (återfinns i Gävle och Örebro). För mig är termen tvivelaktig i detta syfte med tanke på en del av cd-skivornas innehåll. En skiva som indexerats med "New Age" är *Absolute relaxed, Vol 1* (återfinns i båda katalogerna). Innehållet består främst av instrumentalmusik av lugn karaktär som till exempel *Brusa högre lilla å* av Björn J:son Lindh och *The heart asks pleasure first* (ledmotiv till filmen *The Piano*) av Michael Nyman. New Age är ett begrepp med mystiska och religiösa undertoner och jag anser att den har lite eller inget gemensamt med musiken på skivan. En mer pragmatisk term som jag anser relaterar bra till denna typ av musik är avslappningsmusik, som också albumets titel antyder. På Gävle musikbibliotek har man dessutom en egen hylluppställning för avslappningsmusik där New Age-musiken inordnas, vilket jag ser som en bekräftelse på min teori.

Även temat kärlek förekommer i en rad albumtitlar (se till exempel *A touch of romance* i kapitel 4.3) och jag anser att det är dags att denna typ av samlingar får ett eget ämnesord. Eftersom ämnesorden ofta är på engelska i SAB-systemet kan jag tänka mig att använda termen lovesongs, men om man ändå föredrar svenska termer kan kärlekssånger eller romantik vara en passande term. Men med tanke på att det finns en risk att förväxla romantik med kulturrepoken romantiken är kanske kärlekssånger ett bättre alternativ.

Att analysera musiksamlingarna på detta vis gör att nya termer växer fram liksom Lancaster menar att de ska göra vid uppdatering av vokabulären. Ovan nämnda AMG är en riklig källa att ösa ur för att få inspiration till nya funktionstermer. Dock ansluter jag mig till DBC:s handledning angående indexering av dessa:

Funktionsbetegnelser bør anvendes restriktivt og ikke tildeles musikudgivelser, der kunne tænkes anvendt eller måske har været anvendt til bestemte formål, uden at det er eller har været den egentlige intention med musikken eller udgivelsen. (*Indeksering af musik* 1998, afsnitt 5.5)

Det bör finnas relativt tydliga anknytningar mellan en funktionsterm och en musikinspelning så att användarna kan relatera till dessa. Framförallt bör det inte bli ett självändamål att indexera funktionstermer. Rätt använt tror jag att användarna kan ha stor nytta av dessa.

5.5 Nya formtermer

Jag har tidigare diskuterat formtermen samlingar som ju redan finns i vissa kataloger, samt givit förslag på covers som ny term. Och genom att titta i folkbibliotekens musiksamlingar har jag hittat en del förslag på andra nya formtermer som jag anser är användbara och tänkbara för inkludering i ämnesordsregistret.

Många artister, band och orkestrar ger ut liveinspelad musik från konserter eller andra tillfällen. Och för de som föredrar att lyssna på musik som är liveinspelad, eller av andra skäl vill urskilja endast musik som är inspelad live, skulle det underlätta om dessa inspelningar var sökbara. Termen livemusik skulle kunna användas för sådana inspelningar. Exempel på liveinspelningar är *Live at the BBC* med The Beatles och *Live in Milano* med Art Ensemble of Chicago.

Artister som tillsammans spelar in hyllningsalbum till minne av eller till jubileum av ett band eller en artist är relativt vanliga och skulle enligt min åsikt vara värdefullt att kunna söka på som ämnesord. *Den flygande Holländaren* är ett exempel på ett hyllningsalbum till Cornelis Vreeswijk och på skivan *ABBA - the tribute* hyllar svenska artister ABBA.

Sundström spelar Allan och *Rolf Wikström sjunger Nils Ferlin* är två exempel på tolkningar av andra artisters musik. Jag föreslår att formtermen tolkningar, eller för att slippa förväxlingar med språkliga översättningar, kanske hellre tolkningsalbum används för sådana inspelningar. Här kan det i vissa fall vara svårt att avgöra om det är fråga om en tolkning eller ett hyllningsalbum, men vid tveksamhet föreslår jag att man tilldelar båda termerna. I största möjliga mån bör artisternas avsikter bestämma vilken term som ska tilldelas.

Detta var några exempel på möjliga formtermer men jag är övertygad om att det finns flera att tillägga. I DBC:s handledning finns bland annat förslag på en formterm för stödinspelningar av typen "USA for Africa" (*Indeksering af musik* 1998, avsnitt 5.7.2.1). Jag är dock tveksam till förekomsten av "literary warrant" i folkbibliotekens bestånd och tills motsatsen bevisas är termen samlingar, i kategorin blandade artister och genrer, också användbar för sådana inspelningar.

6. Slutdiskussion

Myers (1995) och Svenonius (1994) debatterar i sina artiklar svårigheterna med att indexera musik. De utgår från att musikens ämnesinnehåll är det som ska indexeras. Medan Svenonius ifrågasätter om det är möjligt att ämnesindexera musikaliska och visuella språk, menar Myers att inom den klassiska musiken betraktas teman som ämnen och kan följaktligen användas i indexeringen. I min uppsats har jag visat att det

kan vara användbart med Lancasters pragmatiska hållning till indexering av musik. Det viktiga i detta sammanhang är att hitta relevanta termer som på ett bra sätt representerar musikinspelningen istället för att fastna i diskussioner om dessa relaterar till ett ämne i traditionell mening eller ej. Med hjälp av All music guide, LIBRIS ämnesträd, Bibliotek.dk och DBC:s handledning, som är några få exempel på utvecklade system, ges möjligheter att utveckla det rådande IR-systemet till en förhoppningsvis mer användarvänlig service till folkbibliotekens breda målgrupp. Dessa exempel bör framförallt vara av intresse för BTJ och intresseorganisationerna SMBF och Musikgruppen, som jag vill påstå har ett stort ansvar för utvecklingen inom området.

Jag har refererat till tre tidigare uppsatser som berört problematik med organisering av musik. Dessa är: *Tesaurus över populärmusik* (Strandberg och Thomé, 1997), *Att beskriva musik* (Axelsson, 2001), *Organisation av pop- och rockmusiksamlingar i Sverige: en värderingsfråga?* (Bally och Evasdotter, 2003). Alla tre har i något sammanhang uppmärksammat specificitetsskillnaderna mellan klassisk musik och populärmusik i SAB-systemets vokabulär. Då jag analyserat indexeringen och ämnesorden i folkbibliotekens onlinekataloger har jag dock en annan utgångspunkt än föregående författare och framför därför resultat som inte tidigare avhandlats.

I föreliggande studie visas på en del svagheter i folkbibliotekens IR-system i anknytning till musikinspelningar. Inledningsvis är sökmiljön främst avpassad för informationsbärande texter och jag menar att denna kan anpassas även för musikinspelningar. Ett möjligt alternativ är att länka till ett eget gränssnitt för musiksökning, liksom man har gjort i Bibliotek.dk. Väsentligt är också att komplettera hjälpavsnitten online med mer information för att öka kunskaperna i ämnessökningar.

En stor brist i systemet menar jag är att användarna inte har tillgång till ämnesorden. Att åtgärda detta anser jag är enormt viktigt, vem skulle annars komma på tanken att söka på en term som exempelvis "Tidegärd"? Det finns flera olika sätt att tillgängliggöra de sökbara termerna och jag har pekat på två exempel som jag anser skulle passa folkbibliotekens användare, dessa är LIBRIS ämnesträd och Bibliotek.dk:s funktion "Tilføj genre".

Med Lancasters indexeringsteori som utgångspunkt har jag undersökt indexeringen och ämnesorden i folkbibliotekens onlinekataloger. Lancaster har kritiserat folkbiblioteken i USA för att katalogerna indexeras med för få och generella termer, vilket har resulterat i ineffektiv och ibland värdelös återvinning. I ett svenskt folkbiblioteksperspektiv kan jag konstatera att det finns tendenser till detta problem. Detta illustreras bland annat med det höga antalet träffar (6852 st) vid en sökning på termen "Rock" i Gävle musikbiblioteks katalog, men jag vill inte gå så långt som Lancaster och påstå att sökningarna genererar oanvändbara träfflistor, även om det finns en hel del som kan förbättras.

Analysen pekar på att specificitetsprincipen generellt sett inte praktiseras, vilket har lett till att ett flertal godkända termer inte används. Här finns det som jag ser det två möjliga vägar att gå för att undvika vad man kan kalla för överblivna termer. Den ena är att ändra på rådande praxis och därmed börja använda även de mest specifika termerna. Den andra är att utesluta de termer som inte används. Jag skulle föredra att man ändrar

praxis, eftersom musiksamlingarna hela tiden växer, och här instämmer jag således med Lancasters tes att man bör tillföra nya och mer specifika termer allteftersom databaserna växer (1998, s. 25). Det ena behöver dock inte utesluta det andra. Jag menar att även om man börjar indexera enligt specificitetsprincipen kan det finnas anledning att utesluta termer som av någon anledning inte har en naturlig plats i vokabulären. Det kan bero på att de är inaktuella, alltför specifika, inte har någon allmän spridning eller helt enkelt inte har någon "literary warrant".

Indexeringens uttömmandegrad är enligt min studie stundvis oacceptabelt låg och framförallt är den inkonsekvent utförd. Detta har jag belyst med exempel på poster ur träfflistan, såsom albumen *A touch of romance* och *The look of love*. Sannolikt är det avsaknaden av en indexeringspolicy, som reglerar antalet termer som en post får eller bör innehålla, som har lett till att det förekommer musikinspelningar med få eller endast en term tilldelad. Med eller utan policy ser jag gärna att en mer uttömmande och konsekvent indexering tillämpas. För att underlätta detta kan man förändra praxis till en mer flexibel användning av befintliga termer, som till exempel att indexera instrument även till populärmusik, samt årtal och land till alla musikinspelningar. Detta skulle endast innebära en expansion av termernas användningsområden då de redan används i viss utsträckning. Dessutom finns möjlighet att införa nya funktionstermer och formtermer som ytterligare skulle kunna öka uttömmandegraden. På så sätt skulle fler ingångar till musiksamlingarna skapas och därmed öka tillgängligheten samtidigt som de skulle fungera som avgränsande vid postkoordinering. Att dessa förslag är praktiskt genomförbara visar katalogen Bibliotek.dk prov på.

Den kontrollerade vokabulären tillåter inte alltid att resultatet av ämnesanalysen kan uttryckas i relevanta termer. Detta innebär att det finns musikinspelningar i folkbibliotekens samlingar som har ett mer komplext innehåll än vad som framgår av ämnesorden som representerar dem. Detta tyder på ett behov av nya termer. I katalogerna har jag bland annat påträffat inspelningar med tydliga intentioner, av typen lovesongs och avslappningsmusik, där dessa aspekter inte kunnat uttryckas. Vidare har jag funnit diverse former av inspelad musik som heller inte representeras i indexeringstermerna, som till exempel liveinspelningar, covers, samlingsalbum av olika slag, hyllningsalbum och tolkningsalbum.

I och med att specificitetsprincipen inte tillämpas i någon större utsträckning, i synnerhet inte för populärmusik, förekommer det ofta ett glapp mellan inspelningens innehåll och de indexerade genrermerna. Detta förhållande har jag belyst i exemplet med bland annat A-teens, Nirvana och The Specials.

Bland annat i syfte att reducera detta glapp mellan musiksamling och vokabulär har jag framfört en del förslag på åtgärder. Alla dessa förslag pekar på att den kontrollerade vokabulären är i stort behov av uppdatering, mer eller mindre i varje underavdelning till SAB-systemets avdelning Y (musikinspelningar), men dock av olika skäl.

För att, som jag ser det, närma sig målgruppen, det vill säga folkbibliotekens användare, som är en mycket bred kategori, ser jag det som önskvärt att jämna ut specificitetsskillnaden mellan avdelningarna klassisk musik och populärmusik. Då den klassiska musikavdelningen tycks rikta sig till musikutövare och därmed kräver högre

kunskaper om terminologin, anser jag att nivån är alltför specialiserad för folkbibliotekens syften. Jag har här bland annat diskuterat problemet med att användarna inte kan söka på klassisk musik som en genreterm, samt illustrerat den höga specificitetsnivån med exemplet ”Madrigaler”. Omvänt förhållande råder i avdelningen för populärmusik, där vissa avdelningar har alltför generella termer vilket leder till stora antal träffar vid sökningarna. Detta förhållande mellan avdelningarna blir en aning paradoxalt om man dessutom ser till att samlingarna av populärmusik oftast är långt större än samlingarna av klassisk musik enligt mina erfarenheter i de undersökta katalogerna.

Om IR-systemet utvecklades i den riktning som uppsatsen ger förslag på, är jag efter denna studie övertygad om att musiksamlingarna skulle kunna nyttjas i större utsträckning. Förslagen innebär bland annat en rikare vokabulär och en mer musikanpassad sökmiljö, som skulle underlätta återvinningen, och därmed förbättra servicen till användarna.

I syfte att uppdatera IR-systemet för musikinspelningar i folkbiblioteken vore det också intressant med en undersökning av användarnas sökfrågor och sök beteenden. Detta skulle bland annat ge svar på vilka termer som användarna verkligen använder och därmed ge viktig information om vokabulärens relevans för användarna.

Ett annat område inom biblioteks- och informationsdomänen som skulle vara intressant att se mer forskning kring, är den pågående utvecklingen av återvinning av musikfiler. ISMIR är ett forum för denna utveckling och kan bidra med länkar till många olika internationella projekt. På folkbiblioteken har man i liten utsträckning börjat låna ut musikfiler i klassisk musik och därmed ser jag en koppling mellan ISMIR:s verksamhet och folkbibliotekens musikutlåning som kan komma att bli aktuell i framtiden.

7. Sammanfattning

Syftet med uppsatsen var att föra ett kritiskt och analytiskt resonemang kring ämnesorden och rutinerna för tilldelningen av dessa i anknytning till återvinning av musikinspelningar i folkbibliotekens onlinekataloger.

För att besvara frågorna och uppfylla syftet har jag gjort en empirisk undersökning som utgått främst från de två onlinekataloger som tillhör Gävle musikbibliotek och Örebro stadsbibliotek. Uppsatsens teoretiska ram har haft F.W. Lancasters indexeringsteori som utgångspunkt.

På frågan om brister finns förknippat med nuvarande system har jag framfört åsikter om behov av utveckling av gränssnittet för en mer musikanpassad och användarvänlig sökmiljö. Vidare menar jag att mer utförliga hjälpavsnitt behövs samt att tillgång till vokabulären erbjuds för att underlätta för ämnessökningar.

Att specificitetsprincipen generellt sett inte tillämpas har resulterat i att ett flertal godkända termer inte används. Då musiksamlingarna ständigt expanderar anser jag liksom Lancaster att det därmed finns ett ökande behov av termer i ökande grad av

specificitet för att sökningarna ska generera rimliga träfflistor. Specificitetsprincipen bör därför tillämpas men man bör även utesluta de termer som av olika skäl inte har relevans i vokabulären. Termer som kan uteslutas ur vokabulären är bland annat de som har blivit inaktuella, alltför specifika, inte har någon allmän spridning eller inte har någon "literary warrant".

Jag har även noterat att uttömmandegraden i indexeringen ibland är oacceptabelt låg och den är framförallt inkonsekvent. Jag efterlyser därför en mer konsekvent och uttömmande indexering. För att underlätta detta kan man förändra praxis till en mer flexibel användning av befintliga termer som att till exempel indexera instrument även till populärmusik samt årtal och land till alla musikinspelningar.

På frågan om ämnesorden anses representera musikinspelningarna menar jag att på grund av att vokabulären inte alltid tillåter att resultatet av ämnesanalysen uttrycks i ämnesord och att specificitetsprincipen generellt inte tillämpas förekommer ofta ett glapp mellan musiksamling och vokabulär. För att åtgärda detta behövs nya termer och att praxis ändras till en mer specifik indexering.

I frågan om behovet av uppdatering av vokabulären har jag bland annat framfört åsikten att det är önskvärt att folkbiblioteken närmar sig användarna genom att jämna ut specificitetsskillnaden mellan avdelningarna klassisk musik och populärmusik. Detta eftersom målgruppen är en mycket bred kategori och jag anser det orimligt att kräva att dessa ska ha den stora kunskap om terminologin som krävs inom den klassiska musikavdelningen.

Referenser

- All music guide, AMG, <http://www.allmusic.com> [2005-03-09]
- Axelsson, Karin (2001). *Att beskriva musik*. Magisteruppsats 2001:96. Borås: Högskolan i Borås
- Bally, Hans och Evasdotter, Astrid (2003). Organisation av pop- och rockmusiksamlingar i Sverige: en värderingsfråga? Magisteruppsats 2003:68. Borås: Högskolan i Borås
- Bengtsson, Ingmar (1973). *Musikvetenskap: en översikt*. 2 uppl. Stockholm: Esselte studium
- Benito, Miguel (2001). *Kunskapsorganisation: en introduktion till katalogisering, klassifikation och indexerings*. Borås: Taranco
- Bexell, Oloph (2005). Tidegård. Ingår i Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se> [2005-04-01]
- Bibliotek.dk, <http://bibliotek.dk/musik.php> [2005-03-09]
- Borås stadsbibliotek, <http://www.boras.se/kultur/stadsbiblioteket> [2005-01-04]
- Brolinson, Per-Erik och Larsen, Holger (1984) Ståltrådspop. *När rocken slog i Sverige: svensk rockhistoria 1955-1965*. Stockholm: Sweden music förlags.
- Chowdhury, Gobinda G. (1999). *Introduction to modern information retrieval*. London: Library Association.
- Croghan, Antony, (1972). *A code for cataloguing non book media*. London: Coburgh publications.
- Easy listening (2005). Ingår i Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se> [2005-04-01]
- Edvardsson, Peter (2003) Milksap. Ingår i <http://www.getmetal.com> [2005-04-01]
- G-funk (2005). Ingår i All music guide, <http://www.allmusic.com> [2005-02-10]
- Grunge (2005). Ingår i Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se> [2005-04-01]
- Gävle musikbibliotek, <http://www.gavle.se/bibliotek/indexx.htm> [2005-02-10]
- Hardcore rap (2005) Ingår i All music guide, <http://www.allmusic.com> [2005-04-01]
- Harvey, Ross (1998). *Organising knowledge in Australia: principles and practice in libraries and information centres*. Wagga wagga: Centre for Information Studies.

- Indeksering af musik* (1998) Dansk Biblioteks Center as,
<http://www.indeksering.dk/musik/musik.1.html> [2005-02-10]
- International symposium for music information retrieval, ISMIR (2005),
<http://www.ismir.net> [2005-01-04]
- Johnson, Keith (2005) Zouk. Igår i All music guide, <http://www.allmusic.com> [2005-04-01]
- Kassation (2005). Ingår i Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se> [2005-04-01]
- Klassifikationssystem för svenska bibliotek* (1997) 7. omarb. uppl. /utarbetad på uppdrag av SAB:s kommitté för katalogisering och klassifikation. Lund: Bibliotekstjänst.
- Klassifikationssystem för svenska bibliotek. Ämnesordsregister. Alfabetisk del* (1997) 7. omarb. uppl. /utarbetad på uppdrag av SAB:s kommitté för katalogisering och klassifikation. Lund: Bibliotekstjänst.
- Kohanov, Linda (2005) New Age. Ingår i All music guide, <http://www.allmusic.com> [2005-04-01]
- Lancaster, Frederick Wilfrid (1986). *Vocabulary control for information retrieval*. 2 uppl. Arlington, Vir: Information Resources Press.
- Lancaster, Frederick Wilfrid (1998). *Indexing and abstracting in theory and practice*. 2 uppl. London: Library Association
- LIBRIS, <http://www.libris.kb.se/sok/sok.jsp> [2005-03-09]
- Lilliestam, Lars (2005) Heavy metal, uppslagsord hårdrock. Ingår i Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se> [2005-04-01]
- Lunds stadsbibliotek, <http://www.folkbibliotek.lund.se/> [2005-02-10]
- Malmö stadsbibliotek, <http://www2.malmo.stadsbibliotek.org/> [2005-02-10]
- Musikgruppens musikämnesordslista (webbansvarig Christel Rosenborg), <http://www.solna.se/bibliotek/musik> [2005-02-10]
- Myers, Jane A. (1995). Music: special characteristics for indexing and cataloguing. *The Indexer*, vol. 19, nr. 4, s. 269-274
- New romantics (2005). Ingår i All music guide, <http://www.allmusic.com> [2005-04-01]
- New wave (2005). Ingår i Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se> [2005-04-01]
- Ondes Martenot (2005). Ingår i Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se> [2005-04-01]

- Parafra's (2005). Ingår i Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se> [2005-04-01]
- Post-grunge (2005). Ingår i All music guide, <http://www.allmusic.com> [2005-02-10]
- R&B (2005). Ingår i Wikipedia, <http://en.wikipedia.org> [2005-04-01]
- Ska (2005). Ingår i Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se> [2005-04-01]
- Solna stadsbibliotek, <http://www.solna.se/bibliotek> [2005-02-10]
- Statistiska Centralbyrån, SCB (2003)(webbansvarig Ligia Godymirska), kultur och fritid, folkbiblioteksstatistik 2000-2003, <http://www.scb.se> [2005-02-10]
- Stockholms stadsbibliotek, <http://www.ssb.stockholm.se/> [2005-02-10]
- Strandberg, Charlotte och Thomé, Elin (1997). *Tesaurus över populärmusik*. Magisteruppsats 1997:1. Lund: Lunds universitet.
- Strykidiofon (2005). Ingår i Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se> [2005-04-01]
- Svenonius, Elaine (1994). Access to Nonbook Materials: the Limits of Subject Indexing for Visual and Aural Languages. *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 45, nr 8, s. 600-606
- Svenska musikbiblioteksförningen, SMBF (2004), <http://www.muslib.se/smbf> [2005-02-10]
- Svenska ämnesord (2005)(webbansvarig Stina Degerstedt), <http://www.annesord.kb.se> [2005-02-10]
- Örebro Stadsbibliotek, http://www.orebro.se/visintra_684.htm [2005-02-10]

Bilaga

Ordlista

Easy listening Samlande benämning på olika typer av populärmusik avpassade för förströdda, icke-fokuserade lyssningsätt. Kännetecknande är storslagna stråkkarrangemang av välkända melodier. Vanligen avses musik från 1950-70-talen av orkesterledare som James Last, Bert Kaempfert, Ray Conniff och Mantovani. På senare år har åtskillig easy listening uppmärksammats för musikaliskt nytänkande och experimenterande med ovanliga instrument, udda arrangemang och exotiska influenser, t.ex. musik av arrangörer som Les Baxter och Martin Denny. På 1990-talet återuppstod genren som en ironisk subkultur med grupper som brittiska Mike Flowers Pops och amerikanska Combustible Edison. (Nationalencyklopedin, NE 2005)

G-funk Genren är en lugn funkinspirerad variant av hardcore rap och uppstod i början av 1990-talet. Musiken kännetecknas av synthesizers, långsam rytm, djup basgång och kvinnlig körsång. G-funk var den mest populära hip-hopgenren i början av 90-talet. Dr. Dre var den som uppfann den musikaliska tekniken som blev stilbildande för många rap-artister därefter. (AMG 2005)

Grunge Är en genre inom amerikansk rockmusik, uppkommen i slutet av 1980-talet i Seattle på USA:s västkust. Musikaliskt kännetecknas grunge av kombinationer av riff och instrumentklanger från punk och heavy metal med sångbara och tydligt strukturerade poplåtar. Sångtexterna uttrycker ofta pessimism och främlingskap. Till genrens mer kända företrädare hör grupperna Soundgarden, Alice in Chains, Pearl Jam och Nirvana. (NE 2005)

Hardcore rap Genren uppstod i USA i slutet av 1980-talet och utmärks av konfrontation och aggression. Musiken och språket speglar hårda storstadsmiljöer. Texterna handlar ofta om brott, sex och våld, medan musiken består av stökiga samplingar och ett hårt intensivt beat. Public Enemy, Eminem och Wu-Tang Clan är exempel på band som haft stora framgångar i genren. (AMG 2005)

Heavy metal Under 1980- och 90-talen skedde en uppdelning inom hårdrocken i ett flertal olika delgenrer och riktningar, t.ex. *speed metal*, *thrash metal*, *death metal*, *doom metal* och *black metal*. De flesta av dessa stilar når dock inte ut till den bredare publiken, och skillnaderna mellan dem är ofta diffusa. Speed metal eller thrash metal, med grupper som Metallica, Megadeth och Slayer, kom fram i Los Angeles i början av 1980-talet och var en syntes mellan äldre typer av hårdrock och punk, främst karakteriserad av ett ursinnigt tempo och svartsynta texter om död och ondska. Death metal bygger på komplicerade riff, disorderade lågstämda gitarrer och karakteristisk guttural sång. (Lilliestam, 2005)

Kassation I 1700-talets musik benämning på ett för utomhusbruk komponerat flersatsigt instrumentalverk, besläktat med divertimento och serenad. Kassationer komponerades av t.ex. Haydn och Mozart. (NE 2005)

Milksap Perioden för den här stilen var ungefär mellan 1958-62. Andra benämningar på genren är teeny pop, Schlock-rock och Philadelphia schlock, för att nämna några. Stilen kännetecknas av en uddlös, tillrättalagd tonårskultur med starka band till schlager. Detta var en medveten kommersialisering, artister som Little Richard och Fats Domino spelade in schlagers som Baby face och Blue Heaven. (Edvardsson 2003)

New Age Kommer från en estetik som syftar till att framkalla en känsla av inre lugn. Musiken uppstod ur meditations- och holistiska rörelser. Generellt är musiken harmonifull och har någon anknytning till new age filosofierna som eftersträvar spirituell transcendens och fysisk healing. (Kohanov, 2005)

New romantics Stilen betraktas som en av post-punkens genrer och varade fram till mitten av åttiotalet. Stil och glamour kännetecknade genren, artisterna var hårt sminkade och elegant klädda. Musiken var en syntbaserad dansvänlig form av pop. Duran Duran var det största new romanticsbandet. (AMG 2005)

New wave Rockmusikstil som vid 1970-talets slut avlöste punkrockens attack på en stagnerad rockmusik. Artister och grupper som Elvis Costello, Pretenders och Blondie kombinerade ofta punkens energi med mer utvecklad teknik och melodikänsla. Begreppet blev snabbt stilmässigt för brett och därför vagt. (NE 2005)

Ondes Martenot Elektroniskt musikinstrument, konstruerat 1928 av Maurice Martenot. Mellan två högfrekvensoscillatorer uppstår en differenston, hörbar via en högtalare. Spelaren reglerar tonhöjden genom att påverka frekvenserna hos den ena oscillatormed handrörelser i förhållande till en horisontell sträng eller medelst tangenter, som även är rörliga i sidled så att kvartstoner kan bildas. Verk för instrumentet har komponerats av bl.a. Honegger, Messiaen och Varèse. (NE 2005)

Parafra's Inom musiken en fri och oftast brett upplagd variation eller fantasi över givna melodier. (NE 2005)

R&B (Modern) Termen R&B anspelar idag på afrikansk-amerikansk pop musik, som har sitt ursprung i 1980-talet efter att discomusiken försvann. Genren kombinerar element av soul, funk, pop och hip-hop. Modern R&B kännetecknas av elektroniska produktioner med trummaskinkomp och en avspänd, väl arrangerad sång. (Wikipedia 2005)

Ska Jamaicansk musikform som uppkom ca 1960 och var en till tempot något snabbare föregångare till dagens reggae. Stilen fick en renässans i Storbritannien åren runt 1980 genom band som The Specials. (NE 2005)

Strykidiofon (ingår i instrumentfamiljen **idiofo'ner**, av *idio-* och grek. *phan\`'ljud'*, 'ton'), *autofon*, i musikinstrumentssystematiken instrument som ljuder genom vibration i det egna materialet. Vibrationen kan alstras genom t.ex. *strykning* med stråke (spikharpa, musiksåg) *slag* (träblock, cymbal, claves), *skakning* (rassel, skallra), *knäppning* (lamellofoner: mungiga, mbira, speldosa), *skrapning* (guiro, wash-board) och eller fingertoppar (glasharmonika). (NE 2005)

Ståltrådspop Även kallad rockgitarrepoken eller taggtrådsmusiken. En trend av gitarrbaserade instrumentalband under perioden 1957-63. Soundidealet var en genomträngande och elastisk metallklang och representerades av band som Shadows och Spotnicks. (Brolinson och Larsen, 1984, s.100)

Tidegård (*tidebön, korbön, offici*) Liturgisk term för dagliga bönetider, förrättade i en bestämd ordning på fastställda tider. Tidegården består till största delen av psaltarpsalmer och andra bibliska sånger; den läses eller sjungs huvudsakligen växelvis och är ordnad efter dagarna i veckan och kyrkoåret. I västerlandet har den vanligen sjungits på gregorianska melodier. (Bexell 2005)

Zouk Är en modern karibisk dansmusik som använder både traditionella och högteknologiska musikaliska resurser. Musiken baseras på hopflätad rytmik och melodiska mönster, snarare än ett kompakt sound där alla instrument spelar simultant. Genren är kopplad till en rad karibiska musikstilar såsom merengue, biguine, cadence, compass direct och danzon. (Johnson 2005)